

EEDER
EDEBÎ ELEŞTİRİ DERGİSİ
ISSN: 2602-4616

Cilt 5, Sayı 2, Yıl 5, Ekim 2021

Makale Adı /Article Name

Kaf Dağının Ardındaki Sesler ve
“İşkenceci” Romanı: Metinlerarası Bir
Değerlendirme

The Voices Behind Mount Kaf and the
Torturer Novel: An Intertextual
Assessment

Yazarlar/Authors

Mehmet Emin ULUDAĞ
Prof. Dr., Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, mehmeteminuludag@duzce.edu.tr ORCID: 0000-0001-7902-650X

Hatice NAMLI EMİROĞLU
Doktora Öğrencisi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı
Anabilim Dalı, namli1982@hotmail.com ORCID: 0000-0003-1169-8558

Yayın Bilgisi/Article Information

Yayın Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 05.09.2021
Kabul Tarihi: 17.10.2021
Yayın Tarihi: 31.10.2021
DOI: 10.31465/eeder.991300
Sayfa Aralığı: 511-538

*Bu makale doktora tezinden üretilmiştir.

Kaynak Gösterme/Citation: Uludağ, Mehmet Emin; Namlı Emiroğlu, Hatice (2021). “Kaf Dağının Ardındaki Sesler ve “İşkenceci” Romanı: Metinlerarası Bir Değerlendirme”, *Edebî Eleştiri Dergisi*, C V, S II, s. 511-538.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen “ETİK KURUL ONAYI” gerektirmemektedir.

ÖZ

Metinler, oluşum süreçleri içerisinde özgün birer metin olarak var olabildikleri gibi başka metinlerden beslenerek de var olabilmektedirler. Kendilerinden önce gelen ürünlerden beslenen eserler kendilerinden sonra gelecekleri de etkilemektedir. Böylece bir dolaşım nesnesi hâline gelen metin, metinlerarası ilişkiler ağını oluşturmaktadır. Başka metinlerden beslenerek meydana gelen/getirilen metin, diğerlerinden izler taşıyan yeni ve öznel bir metin özelliği göstermektedir. Özellikle postmodern edebiyatın sıkça başvurduğu; alıntı, parodi, pastiş, anıştırma gibi metinlerarası yöntemler oluşturulan metnin arka planını zenginleştiren ve metin katmanlarını besleyen unsurlar olarak görülmektedir. Metinlerarasılık kavramına göre bir metin birçok metnin izlerini taşısa da yeni ve özgün bir eser ortaya koymak, metnin yazarının marifetiyle gerçekleşmektedir. Bu anlamda yazarın birden fazla kaynaktan beslenen entelektüel birikimi oldukça önemlidir. Alev Alatlı aldığı eğitim ve farklı konulardaki yeterlilikleriyle metinlerarası yöntemleri romanlarında sıklıkla kullanan bir yazardır. Yazarın on üç romanında da özellikle epigraf, alıntı ve anıştırma yöntemleri başta olmak üzere diğer metinlerarası ilişkilerden de faydalandığı görülmektedir. Alatlı'nın İşkenceci romanı bu özelliklere sahip eserlerinden biridir. Özellikle Kaf Dağı metaforuyla birçok kişi ve esere gönderme yapılan romanda; alıntı, anıştırma, pastiş yöntemleri kullanılarak dönem Türkiye'sinin siyasi yapısı ve ideolojik kararsızlıkları anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma, İşkenceci romanındaki metinlerarasılığın ve ondan hareketle yazıldığı dönemin panoramasını tespit etmeye ve anlamaya dönüktür.

Anahtar Kelimeler: Alev Alatlı, roman, metinlerarasılık

ABSTRACT

Texts exist by being fed from by many other texts during their formation processes. The works that are fed by the products that come before them also affect the future ones. Thus, the text, which has become a circulation object, forms a network of intertextual relations. The text, which is created by feeding on other texts, shows a new and subjective text feature that carries traces of others. Especially frequently applied by post-modern literature; Intertextual methods such as quotation, parody, pastiche, and allusion are seen as elements that enrich the background of the created text and feed the text layers. According to the concept of intertextuality, although a text carries the traces of many texts, creating a new and original work is accomplished by the author of the text. In this sense, the intellectual accumulation of the author, which is fed from more than one source, is significant. Alev Alatlı is a writer who frequently uses intertextual methods in her novels with her education and competence in different subjects. Alatlı's novel Torturer is one of his works with these features. In the novel, which refers to many people and works, especially with the metaphor of Mount Kaf, using a quotation, allusion, and pastiche methods, Turkey's political structure and ideological indecisions were tried to be explained. The study aims to identify and understand the intertextuality in the Torturer novel and the panorama of the period in which it was written.

Keywords: Alev Alatlı, novel, intertextuality

Giriş

Metin ortaya çıkışı itibarıyla geçmişten, gelecekte, içinde bulunduğu zaman diliminden izler taşıırken, yazarın yaşadığı çevreden ve kültür birikiminden de beslenir. Her şeyden önce bir yazar, içinde bulunduğu ortamda bir gözlemleyici ve bir okur olarak varlığını devam ettirir. Böyle bir durumda meydana gelen metnin, öznelliğinden bahsedilse de özerkliğinden söz edilemeyeceği açıktır.

Bir metinde başka metinlerin izlerini görmek, temelde dilin doğasında var olan diyalogsallıkla bağlantılıdır. Çünkü insanoğlu varoluşundan bu yana kendisini anlatabilmek için sesler, işaretler, bedensel hareketler gibi birçok yol denemiştir. Tüm bu çabaların asıl amacı iletişim kurabilme isteğinden ileri gelmektedir. Bu isteğin genel adı, aktarım vasıtası olarak isimlendirebileceğimiz “dil”dir.

Dilin doğuşuna ilişkin birçok görüş ortaya konmuş, birçok araştırma yapılmış, tanımlamalara gidilmiştir. Dilin kökenine ilişkin yapılan çalışmaların kimi ilahi kaynaklara bağlanmış kimisi ise ilahi kaynaklı olmayan görüşlere dayandırılmıştır. Kaynağı ve kökeni ne olursa olsun her iki durumda da ortaya çıkan gerçek, dilin aslında bir diyalog olduğudur. Çünkü bir şeye anlam veren söyleşimci bir yapısı vardır. Bu anlamların ortaya çıkışı, iki farklı insanın belirli bir zamanda ve yerde birbirleriyle ilişkili olarak bir anlam kurması yoluyla oluşmuştur. “İnsan dilleri, belirli bir toplulukta yüzyıllar boyunca yavaş yavaş biriken sesler, kelimeler ve gramer yapılarıyla tanımlanır. Bu kültürel materyaller rastgele birikmez, aksine birbirleriyle ve organik destekleri olarak hizmet eden insanlarla sistematik ilişkilere girer.”¹

Karşılıklı değiş tokuş edilen fikir ve işaretlerin kurduğu anlam/lar; kültürün, sosyoekonomik arka planın, zekânın ve daha birçok faktörün bir araya gelmesinden oluşur. Dil bu anlamda içinden çıktığı ortamın kolektif bilincidir. Kolektif bilinç, sözlü ve yazılı geçmiş birikimin kuşaklar arasındaki aktarımıdır. Binlerce yıl önce yaşamış bir insanın birikimi bize tarihsel boyutuyla bir dil ortamında aktarılır. Böylece söylem dışı aktarılmış, konuşmadan yazıya geçirilmiştir.

Yazarının zihninden kâğıda dökülen ve ardından özgürleşen yazı/metin; “her zaman kendi kurallarının ötesine geçen ve sınırlarını aşan bir oyun gibi gelişir. Bağımsızlığını ilan eden yazı/metin bu noktadan sonra adeta dolaşıma giren bir nesne gibi dolaylı ya da doğrudan her yazarın etkilenme alanına girmiş olur.”²

Etkilenme ya da esinlenme, adına her ne denirse densin bir metnin ortaya çıkmasındaki harekete geçirici güç olarak düşünülmektedir. Etkilenme kimi yazar için doğadan kimisi için de öncül bir yazardan- “her çömez ustasından bir şeyler aşırır”³- ya da metinden etkilenme şeklinde tezahür eder.

Bir sanatçının yaratım sürecince tek bir kaynaktan beslenemeyeceği gerçeğinden yola çıkılırsa, burada sanatçının farklı kaynakları kendi dünyasında yeniden yorumlayarak eserine aktarması kaçınılmaz olmaktadır. Yani her zaman bir

¹ De Landa, Manuel. (2000). “Linguistik History 1000- 1700 A.D.”, A Thousand Years Of Nonlinear History. New York: Zone Books, s.183-213.

² Foucault, Michel. (1979). “What Is an Author?”, In Textual Strategies: Perspectives in Post-Structuralist Criticism. Ithaca: Cornell University Press, s.141.

³ Bloom, Harold. (2008). Etkilenme Endişesi Bir Şiir Teorisi, (Çeviren: Okan N. Çiftçi), İstanbul: Metis Eleştiri Yayınları, s. 20.

kelimede başka kelimelerin bir metinde başka metinlerin var olması muhtemel bir sonuç gibi görünmektedir. Metinlerin daha öncekilerden izler taşıması, diğer metinlerin kısmen tekrarı ve dönüşümü konusu, bu tarihsel çerçeveye dikkat çekmiş ve günümüzde hâlâ tartışıl原因, metin araştırmalarına mevzubahis olan “metinlerarasılık” kavramını doğurmuştur.

Kristeva metni şöyle tanımlar; “doğrudan bilgilendirmeyi amaçlayan iletişimsel konuşmayı farklı türdeki ön veya eşzamanlı ifadelerle ilişkilendirerek dil sırasını yeniden dağıtan bir dil/dilsel aygıt. Bu nedenle metin bir üretkenliktir. İlk olarak, içinde bulunduğu dille olan ilişkisinin (yıkıcı-yapıcı) dağıtıcısıdır. İkinci olarak metinlerin permütasyonudur yani metinlerarasıdır. Burada belirli bir metnin alanında, diğer metinlerden alınan birkaç söz, birbiriyle kesişir ve nötralize olur.”⁴

Riffaterre’e göre metinlerarasılık; metnin sınırlarının ötesinde, metnin birliğini oluşturan ve metnin farklı bileşenlerinin (sözcükler, deyimler ve cümleler) ardışık anlamlarıyla genel anlamı ikame eden ve biçimsel özelliklerin üretimini sürdüren metinsellik tarafından üretilir. “Metinlerarasılık, mevcut metni önceden var olan veya gelecekteki diğer potansiyel metinlerle birleştiren dilsel bir ağıdır.” Metinlerarasılık, metni bağlamından arındırır, metnin kendine özgü amacına ve dolayısıyla edebiyatına odaklanır. “Metinlerarasılık, metin ve metinlerarasında kapalı devre bir değişimdir.”⁵

Metinlerarası metinleri; hayatını devam ettiren yeşil bir bitkiye/sarmaşığa benzeten Ruprecht⁶; derin kökler üzerine dallar vererek yüzeysel olarak büyüyen bir bitki ile metinlerin eski metinlerden beslenerek yeni yapılar meydana getirmesi arasında büyük bir benzerlik ve ilgi olduğunu belirtir. Ona göre “...ortamdaki mevsimsel değişikliklerden bağımsız olarak hayatına devam eden yeni dalların oluşumuna katkıda bulunurken de yaprakları toprağa yaklaşarak büyüyen sarmaşık bir asma gibi edebi bir kesit başka başka metinlerde, aralıklarla ya da döngüsel olarak, sararmış birçok klasik metin sayfalarıyla birlikte taptaze bir broşür/yaprakçık olarak hayatına devam eder.” İşte bu yüzden “her zaman bir kelimedede başka kelimeler vardır, bir metinde başka metinler vardır.”⁷

Metinlerarasılık bu nedenle metinleri kendi kendine yeten kapalı sistemler olarak değil de ötekinden izler taşıyan ve sürekliliği olan yapılar olarak tasavvur eder. Böyle bir sistemde okurun rolü, metinlerdeki alıntıların anlaşılmasında kodlar ve algısal modları algılama becerisine sahip olmasıdır. Kod ve algısal modları harekete geçiren bireyin bellek depolarıdır. Bu bellek depoları ve kodlar sayesinde birey metindeki alıntılarının farkına varır/varamaz ve metin okuma sürecine devam eder.⁸

⁴ Kristeva, Julia. (1980). “The Bundled text” Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art, New York: Columbia University Press, s. 36.

⁵ Riffaterre, Michael. (1994). “Intertextuality vs. Hypertextuality” New Literary History, Vol. 25, No. 4, 25th Anniversary Issue, pp: 779-788 (s.786).

⁶ Hans- George Ruprecht, (Akt: Plett, Heinrich H.). (1991). Intertextuality, New York: Walter de Gruyter Press, s. 60.

⁷ Alfaro, María Jesús Martínez. (1996). “Intertextuality: Origins And Development Of The Concept”, Atlantis Vol. 18, No. ½, pp. (268-2858), s. 272.

⁸ Peltt, Heinrich. (1991). Intertextuality Research in Text Teory, New York: Walter de Gruyter Press s.14- 17.

Metinlerdeki kodların ve algısal modların fark edilmesiyle metinlerarası ilişki ağı çözümlenmeye başlamaktadır. Metinlerarası ilişkileri, metinsel aşkınlık olarak değerlendiren Genette Palempsest'te⁹, bu ilişkileri beş metin kategorisinde sınıflandırarak metinlerarasılık için ilk sistemli yöntemi ortaya koymuştur. Genette bu sınıflama içerisinde metinsel imleme yöntemlerine ve nasıl olduklarına dair ayrıntılı açıklamaları vermektedir. Alıntı, intihal/gizli alıntı/plagiarism, anıştırma, taklit, uyarılama/adaptasyon, parodi ve pastiş gibi imleme yöntemleri olduğunu belirtmiştir.

“Metinlerarası İlişkiler”de Aktulum¹⁰, bu imleme yöntemlerinden hareketle daha ayrıntılı şekilde sınıflandırmalar yapmış ve imleme yöntemlerini; alıntı, gizli alıntı/plagiat, anıştırma, parodi/yanılsama, alaycı /gülünç dönüştürüm, pastiş başlıkları altında sıralamıştır. Postmodern anlatıda bu imlemelere; ironi, montaj, kolaj gibi yöntemlerin eklendiği de görülmektedir.

Çalışma, bu bilgiler ışığında Alev Alatlı'nın *İşkenceci* romanını, içerdiği yoğun göndermeler göz önünde bulundurularak metinlerarası ilişkiler bağlamında incelemektedir.

Kaf Dağının Ardındaki Sesler ve İşkenceci Romanı

Alev Alatlı *İşkenceci* romanında; Türkiye’de yaşanan darbe dönemlerinin yarattığı siyasi gerginliklerin yansımalarını, yaşanan olumsuzlukları, işkence eden ve işkence gören çerçevesinden sunmaktadır.

Toprak ağası konumundaki Abdurrahman Ağa 1960 darbesi sonrasında çıkarılan toprak yasası neticesinde elindekilerini kaybetmiş hem maddi hem manevi anlamda gücünü yitirmiştir. Bu süreçte ağa ve ailesi İstanbul’a göç etmek durumunda kalmıştır. Sefalet içinde devam eden süreçte İşkenceci’nin gözünden dönemin Türkiye’sinin; siyasal, toplumsal ve kurumsal birçok temel dinamiğinin eleştirisi yapılmıştır.

Roman, âdeta okurun hazırbulunuşluğunu sağlamak amacıyla birbirinden ve romandan bağımsız/ilgisiz gibi duran epigraflarla¹¹ başlar. İlk alıntı demir çağı Yunan mitolojisinden yapılır: “*Nesiller gittikçe daha kötü oluyor. Bir zamanlar gelecek, kuvvete tapınacak, kuvveti hak bilecek, iyinin önünde saygı ile eğilmeyecek kadar habisleşecekler. Nihayet, zulüm karşısında öfke, sefalet karşısında utanç duyan tek bir insan kalmayınca, Zeus da onları mahvedecek. Ama yine de o zaman bile, yapılabilecek bir şey var iş ki sıradan insanlar zalimlere karşı durmaya davransınlar.*”¹²

Kitabın en başında verilen bu alıntının, roman boyunca anlatılacak olanların özeti hatta ana fikri olduğunu ifade etmek doğru bir yaklaşım olabilir. Ancak bu alıntıyı anlamlandırmak, romanın giriş bölümünde neden yer aldığını anlayabilmek için romanın bitmesini beklemek gerekmektedir. Yapılan bu alıntı akıllara ‘tarih

⁹ Bakınız: Genette, Gerard. (1997). Palempsest, London: University of Nebraska Press.

¹⁰ Aktulum, Kubilay. (2000). Metinler arası İlişkiler, Ankara: Öteki Yayınevi, s. 94.

¹¹ Epigraf, Herhangi bir kitabın ya da yazının başına bir başka yazar ya da şairden alınarak konan ve onu bir bakıma önceleyen, özetleyen, tanımlayan; onun bir özelliğini tanıtan, ele veren kısa manzum ya da mensur sözlerdir. (Karataş, Turan, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, s. 132-133).

¹² Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, İstanbul, s. VII.

tekerrürden ibarettir' cümlesini getirmektedir. Mitolojik bir dönemde yaşanan yozlaşmanın Zeus tarafından cezalandırılacağı belirtilirken, asıl meselenin otoritenin/tanrının hükmünü beklemeden, sıradan/normal güçlere sahip/ölümlü olanın, zalimlere/zulme/yanlış olana karşı durması gerektiği vurgulanmaktadır. Yüzyıllar sonra, romandaki nesil yine benzer şekilde ve benzer özelliklerle zulüm ve yozlaşma karşısında neredeyse aynı hâl ve tavırla mitolojinin çağlar öncesi sürecini devam ettirmektedir. Bir uyarı gibi başlayan yazıyla, "bakın nesiller geçmişten bugüne bu şekilde geldi ve devam ediyor" izlenimini oluşturmaktadır. Bu epigrafın hemen ardından otorite konumunda bulunan devlet ve devletin kontrol mekanizmalarının işleyişine değinilmek istenircesine SHP Denizli Milletvekili İbrahim Şahin'den bir alıntıya yer verilmiştir:

*"Polis Vazife ve Selahiyetleri Yasası'nda iktidarın keyfiliğine bırakılmayacak düzenlemelerle birlikte, ayrıca tüm güvenlik kuvvetlerinin bilgi, eğitim gibi genel ve özlük haklarını bir yasayla düzenleyelim."*¹³ Bu cümleyle başta verilen sıradan insanın tanıya/otoriteye ihtiyaç duymadan kendi duruşunu belirlemeye yetkin olamayacağı, düzenlemelerin yine otoritenin hükümleriyle sağlanabileceği görüşü desteklenmeye çalışılmaktadır.

ANAP Bingöl Milletvekili Hakkı Artukarslan'ın TBMM Tutanaklarındaki *"Hayalini kendine sakla"*¹⁴ alıntısı ise bir önceki alıntıya ironik bir yaklaşım niteliği göstermektedir. Alıntılanan bu cümlelerle insanın doğruyu/iyi olanı idrak noktasında, dışsal öğelerden/yasalardan/kurallardan bağımsız, kendi değer yargılarına sahip olma yetisi kazanması gerektiği üzerine dikkat çekilmektedir.

Romanın girişinde sunulan alıntıların birleştikleri nokta bireyin zulüm karşısındaki durumudur. Bu durumların sebepleri ise sadece dış etkenlerin doğurduğu bir süreç olarak düşünülmüştür. Ayrıca sorunun temeline inilmeden, dış kaynaklı çözümler üretilmeye çalışıldığının eleştirisi yapılmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi kabul edilen otoritenin hükümleri doğrultusunda hareket etmenin doğruluğuna inanılmıştır. Oysa otorite/hâkimiyet kurma isteği insanın içgüdüsel olarak sahip olduğu bir dürtü olarak görülmektedir. Varoluşsal olarak kendi bedenine, doğaya, başka canlılara sahip olmak ve onlar üzerinde söz sahibi olmak isteği doğal bir süreç olarak kabul edilmektedir. Ancak burada sorun, bu duygunun sapmaya uğraması yani psikolojik bir hastalık durumuna gelmesidir.

Alatlı, romanın başında Erich Fromm'dan verdiği diğer bir epigrafla bunu bilimsel bir zemine çekmeye çalışmıştır; *"sadizm, kadın, erkek, çocuk ya da hayvan, yaşayan bir varlığın üzerinde mutlak bir hakimiyet kurmak tutkusudur. Bizimki de dahil olmak üzere, çoğu toplum düzeni en alt katmandakilerin dahi tahakkümleri altına alabilecekleri, kendilerine tabi kılabilecekleri birilerini bulundurur. Çocuklar, kadınlar ya da köpekler yoksa, cezaevlerindeki tutuklular, meğerki varlıklı olsunlar, özellikle akıl hastanelerindeki hastalar, onlarda yoksa, öğrenciler ya da küçük memurlar her zaman el altındadırlar. Hiç kimse bulunamazsa, ulusal ya da dinsel azınlıklar çoğunluğun en sefil ferdine dahi kendisini tatmin edebileceği zengin imkanlar sunar."*¹⁵

¹³ Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, İstanbul, s. VII.

¹⁴ A.g.e. (2009). s. VII.

¹⁵ A.g.e. (2009). s. VII.

Sadizm de şiddetin bir başka türü olarak ifade edilmektedir. Sahip olma, elde etme, kimi zaman ait olma dürtülerinin normal olmayan boyutlarda seyrettiği patolojik durumlarda şiddete başvurulduğu görülebilmektedir. Fromm; üç çeşit sadist eğilim olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki, elde etmek istediği her neyse onu yoğrulacak hamur durumuna getirmek üzere bir araç olarak gören ve tamamen kendine bağımlı olmalarını, üzerlerinde sınırsız bir yetkeye sahip olmak ve bu yetkeyi sonuna kadar kullanmak isteyen tipte bir sadizmdir. Diğer bir sadist eğilim, başkalarını sömürmek, kullanmak, derilerini yüzmek, kısacası yenecek yutulacak neleri varsa almak itkisidir. Bu istek kişinin verebileceği duygusal ya da zihinsel özellikler gibi maddi olmayan şeyler yanında maddi şeyleri de hedef alabilir. Üçüncü sadist eğilim de başkalarına acı çektirmek ya da acı çektiklerini görmek isteğidir. Bu acı bedensel de olabilir ama daha çok zihinsel acı çektirmekten hoşlanılır. Burada amaç, başkalarına etkin bir şekilde acı vermek, aşağılamak, utandırmak ya da onları utanç verici ve aşağılayıcı durumlarda görmek isteği olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁶ Şekli nasıl olursa olsun sadizmin her türünde zalimce bir işkence söz konusu olduğu belirtilmekte ve romanın başında verilen bu alıntıyla şiddetin psikolojik boyutu sunulmaya çalışılmaktadır.

Epigraflardan biri de bir Urfa türküsüdür. İlk iki dizede “*Elim değdi eline/Nail oldum diline/Dünyayı ben değişmem/Saçının bir teline*” şeklinde; sevgiye, sevgiliye dair duygular işlenmektedir. Ancak türkü “*Zalım baban duyarsa/Bizi vurur zincire*”¹⁷ mısralarıyla devam ettirilmektedir. Böylece iki sevdalının duygularının yerini iki suçlu ve onlara verilecek cezanın biçimi almaktadır. Bu ceza otorite figürü olan baba tarafından verilecek, sevdalılar zincire vurulacak yani işkence görecektir. Bu türküyle birlikte otorite ve onun uyguladığı yaptırımın halka inmiş şeklinin, halk söylemlerinde vücut bulmuş hâline bir örnek verilmek istenmektedir.

Sevmek gibi düşünmek de bir suç olarak görülmekte ve cezalandırılmaktadır. Bunu ifade etmek için romanda kullanılan epigraf, Ertuğrul Alatlı’nın Danışma Meclisi Tutanaklarından alıntılanmıştır; “*Düşünce suçu olmaz, düşünceye engel koymanın suçu olur. Düşünce silahlı eyleme dönüşürse, engel, düşünceye değil, silaha ve yasadışı eyleme konur. Modern devlet, düşünceye sınır koymaya ihtiyaç duymayacak kadar güçlü ve düşüncel, olmak mecburiyetindedir.*”¹⁸ Burada devletin/otoritenin asıl görevinin düşünceye engel olmak, düşünceyi cezalandırmak yerine düşüncenin eylem boyutuyla ilgilenme gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Romandaki epiraflar son olarak, itaat kültürünün düşünceden yoksun, sadece otoritenin isteğiyle hareket eden/zulmeden zihniyete adeta kutsal bir uyarı niteliğinde olan Hz. Peygamberin; “*emre itaat, iyilik emredildiği zamandır*”¹⁹ sözüyle tamamlanıyor.

Roman okunup bitirildikten sonra tüm bu alıntıların ne demek istediği, neden verildiği daha iyi bir şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü romanda çatışma unsurlarını besleyen; toplumsal yapı, kamusal düzen, yöneten-yönetilen arasındaki ilişki, dinî öğretiler gibi insanın içinde bulunduğu ve birlikte var olduğu düzenin masum bir

¹⁶ Fromm, Erich. (1996). *Özgürlükten Kaçış*, Çeviren: Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, İstanbul, s.122-123.

¹⁷ Alatlı, Alev. (2009). *İşkenceci*, Everest Yayınları, İstanbul, s. VIII.

¹⁸ A.g.e. (2009). s. VIII.

¹⁹ Age. (2009). s. VIII.

bebeği nasıl bir işkenceciye dönüştürdüğü anlatılmaktadır. Yani romanın başında; yönetici sınıfın kendi iç çelişkisine, sorunların psikolojik alt yapısına, halkın kolektif bilincine, düşünce suçlularının durumuna ve inanç sistemindeki yanlış algılara yönelik içeriklere sahip epigraflarla romanda anlatılan olayın/olayların bütünlük teşkil ettiği görülmektedir.

Okur, romana giriş yapılmadan hemen önce Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Boa Yılanı ile Oğlak" hikâyesi alıntısıyla baş başa bırakılmaktadır. İlk bakışta yine romanla ne ilgisi olabileceği düşünülen bu hikâyede, Paris hayvanat bahçesinde gelenek hâline getirilmiş bir hadise anlatılmaktadır. Hikâyeye göre, on beş günde bir, seyircilerin önünde bir kafeste boa yılanına canlı bir oğlak verilmekte ve seyirciler boa yılanının oğlağı nasıl yuttuğunu büyük bir zevkle izlemektedir. Ancak bir gün korkusuz bir oğlak boa yılanının karşısında kendisini ustaca ve kararlı bir şekilde mücadeleden hiç vazgeçmeden savunmuştur. Bunun üzerine oğlak hayvanat bahçesi görevlilerince kafesten çıkarılmış ve kahraman ilan edilmiştir. Hikâye kıssadan hisse kabilinde şu cümlelerle son bulmaktadır; "*Önce kendine güven duymak. Sonra sebat etmek. Bütün mucizeler, işte bu iki huydan doğar.*"²⁰

Hikâye üzerinde düşünüldüğünde doğal ortamında bir boa yılanının ya da vahşi bir diğer hayvanın hayatını devam ettirmek için bir besin kaynağı olarak bir oğlağı/avı yakalaması, yemesi oldukça normal bir döngü olarak düşünülmektedir. Burada anlatılan hikâyede, hayvanların ikisi de doğal ortamının dışındadır. Ayrıca yapılan iş seyirlik bir eğlence şeklinde izleyenlere keyif vermektedir. İşte bu nedenle son cümlelerde "zulme karşı kendine güvenmelisin çünkü kendinden başka herkes başına gelene seyirci kalabilir hatta bundan zevk alabilir, sebat göstermelisin çünkü sabır mücadelenin en önemli destekçisidir" denilmekte ve bu iki özellik övülmektedir. Hikâye bittikten sonra okuduğumuzu anlayıp anlamadığımızı teyit etmek amaçlı yedi soruyla devam edilmektedir:

1. *Direnemeyen keçilere ne olmuş?*
2. *"Şölen" ne demek?*
3. *Boa niçin kafeste?*
4. *Oğlakları önceden öldürseler olmaz mı?*
5. *Halk niçin soluk soluğa coşkulu?*
6. *İşkence neye denir?*
7. *"Şecaat arz ederken sirkat söylemek" ne demektir?"*²¹

Aslında bakıldığında bu yedi sorunun cevabı özet olarak Hüseyin Rahmi'den alıntılanan hikâyede, ayrıntılı olarak ise romanda verilmektedir. Zalim-mazlum-seyirci üçgeninin nasıl bir yapıya sahip olduğuna, zalim ve mazlunun nasıl yer değiştirebileceğine, bu değişim karşısında insanoglunun ne yaptığına ya da yapmadığına cevap bulabilmenin yolunun sorgulamaktan geçtiği anlatılmak istenmektedir.

²⁰ Alatl, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, İstanbul, s.3.

²¹ A.g.e. (2009). s. 2.

Bütün bunlardan sonra romanın ilk cümleleri İşkenceci'nin doğum anlarının betimlenmesiyle başlar ve bu betimlemeler olabildiğince şiirsel bir dille hatta destansı bir söylemle aktarılır: “*Ne ölüm vardı ne ölümsüzlük. Gün gecedan ayrılmamıştı henüz. Soluksuz soluk alıyordu. Tek. Yalnız o vardı. Karanlıklar karanlıkları kucaklıyordu. Henüz ne varlık vardı ne yokluk. Ne gök kubbe vardı ne yeryüzü. Neydi o kıpırdayan? Nerede kıpırdıyordu? Deniz var mıydı? Sonra, ansızın, boşaldı sular. Tepetaklak döndü. Can havliyle yapıştığı göbek bağı dayanamadı. Asli organizma sürdü, fırlattı. Işık, ses, acı hep birden patladı. Ölümsüzlerden bir ölümlü doğdu.*”²²

İşkence'nin doğumunun bir biçim taklidi/pastiş yapılarak anlatıldığı giriş cümleleri, belirsizliğin hüküm sürdüğü bir ortamın anlatıldığı mitolojik metinlerde yaratılış öncesinin betimlenmeye çalışıldığı boşluğu getirmektedir hafızalara. Doğum esnasındaki kaos durumu Yaratılış Destanı'ndaki kaos ortamıyla benzerlik göstermektedir. Hesiodos'a göre, gelen “KHAOS” karışık ve hiçbir şekil almamış olan uçsuz bucaksız boşluğu ve karanlığı ihtiva etmektedir.²³ “*Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer, Uçsuz, bucaksız, sonsuz, sular içreydi her yeri*”²⁴ sular içindeki yaratılış öncesi süreçle, bebeğin anne karnında amniyon sıvısı içindeki durumu özdeş tutulmuştur. Suyun/amniyon sıvı içindeki canlı hücre sonsuz bir boşlukta, suyun içinde bir dünyadadır ve sudaki titreşimler onun dış dünya ile olan bağlantısı ve hatta sudaki değişimler hayatını belirleyen hareketlerin bütünü olmuştur. Yaratılış Destanı'nda tanrı Kayra Han, uçsuz bucaksız suyla kaplı dünyada tek başına yaşamaktadır. Canı sıkıldığında su dalgalanmakta ve suyun içinden çıkan Ak Ana, Kayra Han'a yarat demekte ve yine suyun içinde dalgalar arasında kaybolmaktadır.²⁵ Yani su, tıpkı bebeğin hayata başladığı ve tutunduğu anne karnında olduğu gibi hayatın başlangıç mekânı görevi görmektedir.

İşkenceci'nin dünyaya gelmesiyle birlikte Abdurrahman Ağa'nın dünyadaki kalıcılığı garanti altına alınmış olur; “*koyu karanlıkları oğluyla geçerdı baba. Dört kız; başa bela. Oğul gökte yıldız, yerde mücevher, tarlada saban, hükümette kâtip, kavgada silah, yaşlılıkta para, gençlikte teba!*”²⁶

Erkek çocuk müjdesini babaya ulaştıran hâlâ beraberinde İşkenceci'nin göbek bağı da götürmüştür; “*elindeki et parçasını salladı, disk harrovun önüne fırlattı. Haykırdı: “Oğlandır. Oğlan!” Biçerin kesmiği döndü, işkencecinin göbek bağı harmanlandı kaldı, buğday saplarının arasında. Ölümsüzlük umudu yok oldu, geriye nostalji kaldı*”²⁷

Göbek bağına kesilmesiyle anneye ortak yaşam birlikteliği koparılmış, bireyselleşmenin ilk adımı atılmış olmaktadır. Joseph Campbell, Aşil topuğuyla özdeş tuttuğu göbek bağına zayıf bir yaşam bağlantısı olarak ifade etmekte ve şöyle anlatmaktadır: “*Yaratılış paradoksu, sonsuzluktan zamanın biçimlerinin belirişi, babanın filizlenen girişidir. Hiçbir zaman tam olarak açıklanamaz. Bu yüzden, her teolojik sistemde, yaşam ananın parmağının dokunduğu ve kusursuz bilgi olasılığını*

²² Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, İstanbul, s. 5.

²³ Can, Şefik. (1994). Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap Kitapevi, İstanbul, s. 5.

²⁴ Ögel, Bahattin. (2012). Türk Mitolojisi 1, Çeviri: Recep Özbay, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, s. 432.

²⁵ Banarlı, Nihad Sami. (1983). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 13.

²⁶ A.g.e. (2009). s. 13.

²⁷ A.g.e. (2009). s. 6.

*zayıflatan bir göbek bağı noktası, bir Aşil topuğu vardır. Kahramanın sorunu, kendini (ve böylece dünyasını) o noktadan tamamen geçirmek; sınırlı varoluşunun temel düğümünü gevşetip paramparça ederek yok etmektir.”*²⁸ Kusursuz bilginin ve bir anlamda ölümsüzlüğün önündeki engel olarak ifade edilen göbek bağı, İşkenceci’nin yaşam paradoksundaki ölümsüzlük/kalıcılık/iz bırakma umudunun da bittiği zayıf nokta olarak sunulmuştur romanda.

Ölümsüzlük umudunun yitilmesiyle birlikte anne-oğul ilişkisinde göbek bağının yerini alacak diğer bir ilişki biçimi gelmektedir gündeme ve böylelikle Kafdağı’nın ardındaki ilk ses duyulmaktadır. Göndermenin sahibi, Oedipus Kompleksi ile anıştırılmaktadır; “çok uzaklarda, Kafdağı’nın oralarda bir yerlerde bir sakallı adam, gözlüklerini yerleştirdi. Piposunu eline aldı”²⁹ şeklinde atıfta bulunulan kişi yani Freud devreye girmektedir.

Freud için bebeğin doğumdan itibaren ilk ayları, Oedipus kompleksinin başlangıç noktası olarak belirtilmektedir. Çünkü bu dönemde anne ilk andan itibaren bebeği besleyen, ilgilenen yani haz duymasını sağlayan arzu nesnesidir. Ancak romanda Kafdağı’nın ardından seslenen, adı geçmeyen ancak söyledikleriyle kendisini açıkça ortaya koyan Freud’un; “*Oedipus Kompleksi, anayla zina içgüdüsi*”³⁰ cümlesinden hemen sonra İşkencecinin annesi, adeta bu cümleye bir tepki göstermek istemişçesine; “*Hanife Hatun sırtını döndü, inledi*”³¹ cümleleriyle devam ettirilmiştir. Bu şekilde başlayan anne-oğul ilişkisinde, anne daha ilk andan itibaren bebeğiyle temasını bitirmiş, bebeğin ihtiyaçlarına sırtını dönerek onun haz nesnesi olmaktan da asli annelik görevinden de tamamen uzaklaşmıştır. Bu anlamda “*Freud’un yanıldığı ve varsayımları yüzünden yanılmak zorunda olduğu nokta, anneye olan bağlılığın cinsel yönde olduğu inancıydı. Çocukluk dönemi cinselliği teorisi nedeniyle, erkek çocuğun yaşamındaki ilk kadın olan annesine, onun ihtiyacı doğrultusundaki cinsel nesneleri sunduğu için, bir bağlılık duyması Freud’a mantıklı geliyordu. Geniş açıdan bakınca doğrudur da bu. Annenin erkek çocuk için yalnızca yakınlık kaynağı değil de aynı zamanda cinsel arzuların bir nesnesi olduğunu kanıtlayan birçok olay bilinmektedir. Ama anneye olan o içten ve yoğun bağlılık bu cinsel istekten doğmaz.*”³²

Romanda Freud’a ve Oedipus Kompleksine gönderme yapılmasındaki muhtemel sebep onun, bireyin gelişim sürecini bebeklik döneminden başlayarak çalışmalarına konu eden öncü isim olmasıdır. İşkenceci’nin ileride yaşayacağı patolojik durumun temelinde yine Freud’un özellikle üzerinde durduğu anne-çocuk arasındaki problemli ilişkiyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Romanın ilerleyen sayfalarında da anne ile hiç başlamayan ve kurulamayan ilişkinin sonuçları yine Kafdağı’nın ardındaki diğer referans kişilerin söylemleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

²⁸ Campbell, Joseph. (2008). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çeviren: Sabri Gürses, İthaki Yayınları, İstanbul, s. 138.

²⁹ Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, İstanbul, s. 6.

³⁰ A.g.e. (2009). s. 6.

³¹ A.g.e. (2009). s. 6

³² Fromm, Erich. (1991). Freud’un Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları, Çeviren: Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, s. 49.

Kafdağı'nın ardındaki ikinci ses “obskürantizm” göndermesiyle anıstırılan Cemil Meriç'tir. Bu ikinci referans kişinin, obskürantizm kavramıyla devreye girmesinin amacı romanın özelinde köyün ve köylünün mevcut durumunu, genelde ise dönem Türkiye'sini anlatabilmektir. Ağa, belediye reisi ve şeyh efendi gibi idare eden kesimin bildiği ya da bildiğini sandığı şeyleri halkın bilmesine/öğrenmesine gerek olmadığını ifade etme amacını gütmektedir. Abdurrahman Ağa'nın oğlunun doğumunu tebrik etmek için ziyarete gelen köylüler, belediye reisi ve ilçe başkanının bulunduğu ortamda hükümet meseleleri, Ankara'nın durumu konuşulurken şeyh efendi de bu topluluğun arasına katılmıştır. Şeyh bu toplulukta, fikrine güvenilen, danışılan otorite kişi konumundadır. Ancak konuştukları onu dinleyenler tarafından anlaşılmamaktadır. Hatta Bölükbaşı ile ilgili sorulan soruya bir hadisle verdiği cevap için şöyle bir cümleye yer verilmiştir: “*Ne Reis ne de cemaat, hadisin Bölükbaşı ile bağlantısını kavrayabildi.*”³³ Bu durum şeyhin de anlaşılmak, aydınlatmak gibi bir gayesi olmadığını düşündürmektedir. Öyle ki anlaşılmıyor olmak onun hikmetinin ve yüceliğinin garantisi gibi görünmektedir. “*Ne ki, kavranamayan bağlantıları sormak adetten değildi. Hikmetten sual etmek saygısızlık değilse, şüpheydi. İslam öğretisi nicedir tartışmaya kapalı, bir seçkinler monoloğuydu.*”³⁴

Cemil Meriç'in obskürantizm olarak ifade ettiği durumun romandaki yansıması bu şekilde anlatılmaktadır. “*Bu yedi cecdi yabancı alüftenin dilimizde adı bile yok!*”³⁵ diye ifade bulan kavram; Cemil Meriç'e göre³⁶; pusulasını, tarih, milliyet ve kişilik şuuruна göre ayarladığında yönünü bulabilecektir. Mevcut ortamda otoriteden şüphe duymak yanlış kabul edilmektedir. Topluma ters düşmemek adına anlamadığını ya da şüphe duyduğunu başkalarına sezdirmemek, anlayamamanın kabahatini kişinin yine kendine mal etmesi gerekmektedir. Otoritenin, üstün tutumunu devam ettirebilmesinin koşulu da bunu öngörmektedir. Obskürantizmle anlatılmak istenen; düşüncenin suç sayıldığı, fikrin yasaklandığı ve fikir üretmek isteyenlerin de iktidar/otorite ile el ele verilerek kanunlarla engellendiği; “*egemen güçlerin kendi hoş görmediği kavramlara, kişilere, topluluklara ilişkin toplumun bilgi erişimini sistematik olarak kısıtlama çabası*”³⁷ndan başka bir şey olarak düşünülmemektedir.

Roman, İşkence'nin doğumu için kutlamalarla ve ritüellerle devam eder. Bu ritüellerden biri de kurban kesmektir. Abdurrahman Ağa da en güçlü koçunu oğlu için kurban etmiş ve kurbanın kanını yine gelenek olduğu üzere çocuğun iki kaşının arasına sürmüştür. Kanla ilgili ritüeller anlatılırken tarihsel süreç içerisinde; Hahamların sinagogları kurban kanlarıyla suladıkları, Azteklerin tanrılar için canlı yürekler sundukları, Baküs'ün dinî törenlerde kan içmesi, Katoliklerin şarabı İsa'nın kanı niyetine içmesi gibi örneklerle kan dökmenin hayata sahip çıkmakla eş değer tutulduğu, kan vermenin sadakat göstergesi olduğu belirtilmektedir. Kana dair bu kadar açıklamadan sonra, Hammurabi İmparatorluğu'na, Roma hukukuna ve Tevrat'a gönderme yapılmaktadır. “*Abdurrahman Ağa'nın köyü Hammurabi İmparatorluğu sınırları içindedir, Roma Hukuku üniversitelerde ders olarak okutulmaktadır ve Tevrat'ta Hz. Musa -herkes onu Müslüman bilmektedir-* Göze göz,

³³ Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 10.

³⁴ A.g.e. (2009). s. 10.

³⁵ Meriç, Cemil. (2005). Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 95-96.

³⁶ A.g.e. (2005). s. 93-94.

³⁷ TDK- Büyük Türkçe Sözlük-Tek Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

*dişe diş, ele el, ayağa ayak, ateşe ateş, kırbaça kırbaç! Katilin kanını dökülen kanın öcünü alacak olan, kendi elleriyle dökecek, rastladığı yerde katledecek*³⁸ tir. Bu göndermelerle, ilk yazılı kanunlarıyla Hammurabi, bu kanunları temel alan hukuk düzenlemeleriyle Romalılar ve dinî dayanak olarak Tevrat, kan davasına giden yolun destekleyicisi gibi gösterilmektedir. Kanun ve dinî dayanağa yapılan bu göndermeler romandaki kan davasının zeminini haklı nedenlere bağlamak için değil yanlış bilinenlerin örneklerini bir kez daha ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Kan davasını haklı göstermek için bu kadar dayanakla hareket eden taraflar davanın gereğini yerine getirmekten de geri durmamışlardır. Kur'an'dan yaptığı alıntıyla şeyh, kanlılardan birinden yana olup mevcut konumunu kaybetmemek adına; Maide Suresinin 45. ayetinde belirtilen *"Tevrat'ta İsrâilîoğulları'na, 'Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş... ve yaralamalara da birbirine kısas vardır. Kim kısası bağışlarsa bu kendisi için bir keffâret olur. Ve her kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir" diye yazdık*³⁹ tefsirine sığınarak tarafsızlık rolünü takınmaktadır. Ancak daha önce Cemil Meriç'in obskürantizm kavramına yapılan göndermede olduğu gibi şeyhin amacı, halkı gerçek anlamda aydınlatmak, ayetin manasını köylüye/kan davalıya açıklamak değildir. Alatl bu göndermeyle verilmesi gereken mesajı iletmış ancak romanda şeyh ve diğerleri için daha önce hadis örneğinde yaşanan durumdan farklı bir durum gözlenmemiştir.

Bu karmaşık ortamda hayata başlayan İşkence'nin yönünü tayin edecek yaşam deneyimlerine ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde gözlerini dünyaya yeni açan bir bebeğin hayata güvenli ve sağlıklı bağlanabilme koşulunun anne ile olan ilişkisiyle doğrudan ilgili olduğu daha önce de belirtilmiştir. Ne yazık ki İşkenceci'nin annesi ile olan bağı doğumdan birkaç dakika sonra yine annesi tarafından hiç kurulmadan bitirilmiştir ve bu durum onun sevgi, şefkat ve güven duygularını ilk elden öğrenme şansını da yok etmiştir. Hatta aksine İşkenceci, bu duygularından önce, güç ve kan dökmeye dayalı dünya düzeninin kurallarına açmıştır gözlerini. İşte tam bu noktada Kafdağı'nın ardındaki diğer bir ses duyulmaktadır: *"Anası ile teması önlenen şempanze yavrularında çok ciddi psikşik hasar görünür. Yetimhanelerde büyüyen çocukların duygusal ve sosyal ilişkilerinde, konuşma, soyutlama yetilerinde, özdenetimlerinde yetersizliklerin husule gelmesi kaçınılmazdır."*⁴⁰ Rhesus Maymunları ile yapmış olduğu "sahte anne deneyinde" Harry Harlow; maymunları doğumdan itibaren annelerinden ayrı olmak üzere tek başlarına kafeslerde beslemiştir. Daha sonra biri metalden ve süt içebildikleri diğeri yumuşak bir malzemeden ancak süt vermeyen maketler anne figürü yerine kullanılmıştır. Bu deney sonucuna göre hayatta kalmak için temel ihtiyaçlardan en önemlilerinden birinin duygusal bağ kurma olduğu ortaya konulmuştur.⁴¹ Bu deneyler üzerine John Bowlby ve Mary Ainsworth yaptıkları yeni çalışmalarda; yeterli sosyo-duygusal gelişimin gerçekleşmesi için, çocukların duyarlı bir bakıcıyla/anneyle sürekli bir ilişkiye ihtiyacı olduğu ve onlarla olumlu bağlanma temsilleri geliştirmeleri gerektiği üzerine vurgu yapılmıştır. Ayrıca bağlanmanın gerçekleştirilemediği durumlarda korkunç sonuçların ortaya çıkabileceği, çocuğun

³⁸ A.g.e. (2009). s.11.

³⁹ <https://kuran.divanet.gov.tr/tefsir/Maide-suresi/714/45-ayet-tefsiri>.

⁴⁰ Alatl, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 14.

⁴¹ Harlow, H. F. The Nature of Love. American Psychologist, 1958, 13, 673-685.

karakteri ve benzer gelişim süreçleri üzerinde hayatının tamamını etkileyebilecek ciddi ve geniş kapsamlı etkileri olabileceği de belirtilmiştir.⁴²

İşkenceci, anne yoksunluğunu babasının gücüne ve aşiretin biz kültürüne bağlanarak aşabilme ümidine sarılmış babasından ona geçecek sırasını beklemiştir. Burada benzetme yoluyla yapılan anırtırma Hz. İbrahim’in bir evlat dilemesi ve bir evladı olursa onu yine yaratıcı için kurban edeceği kıssayla özdeş anlatılmaktadır: “O Kalaşnikof’u bekledi, babasının elinden. “Rabbim, bana Salihlerden bir çocuk armağan et!” bin yılların duası Abdurrahman Ağa’yı Hz. İbrahim’e hemavaz etti. Biri İsmail’i, öteki İşkenceci’yi kurban etmeye hazırlandı. Yüce otoritenin çağrısına iç huzuru ile teslim oldular. Tek anlaşmazlıkları, kime tapılacağıydı” (İşkenceci, s.17). Ancak romanda tapınılacak şey aşiret iradesi olarak görülmektedir. Aşiret iradesinde ben değil biz vardır ve özgürlük söz konusu değildir çünkü özgürlük bir seçim yapmayı gerektirmektedir. İşte tam bu noktada yine Kafdağı’nın ardından sesini duyuramayan adam; “kavim, kabile asabiyeti güden bizden değildir. Kavim ya da kabile asabiyeti ile savaşan bizden değildir; kavim ya da kabile tutkusuyla ölen bizden değildir!”⁴³ hadisiyle gönderme yapılan Hz. Muhammed (s.a.v.)’dir. Müslüman olan bir topluluk için daha büyük bir referans olamayacağının bilinmesine karşın ve açıkça Hz. Peygamberin “İrkçılığa çağıran bizden değildir. İrkçilik davası uğruna savaşan bizden değildir. İrkçilik davası uğruna ölen bizden değildir”⁴⁴ hadisinin hiçe sayılıyor olması romanın başından beri alıntılarla güçlendirmeye çalışılan cehalet fikrini bir kez daha ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Toprağa bağlı aşiret ve güç mücadelesinin yanında kan davasının da devam edegeldiği süreçte 1960 yılı toprak yasasıyla birlikte dengeler altüst olmuştur. Toprak yasası romanda gazete haberiyle sunulur. 31 Mayıs 1960 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan yazıya yapılan göndermeyle, Güneydoğu’da oy uğruna irticaya göz yumulduğu ve bu durumun memleketi parçalanmaya sürüklediği ifade edilmektedir.

Gazete yazısına yapılan göndermenin yanında haberi yapan kişinin okuduğu, Walter Benjamin’in “Was ist das epische Teater?” adlı makalesine yapılan gönderme de dikkat çekmektedir. Gazetecinin okuduğu bu makalede, epik tiyatronun gestusa/jeste dayandığı anlatılmakta ve makaleden alıntılar yapılmaktadır. Sadece gazetecinin okuduğu sıradan bir metin gibi değerlendirilebilecek makale incelendiğinde Abdurrahman Ağa’nın tutuklanma sahnesinin anlatıldığı bölümün tiyatral durumuna farklı bir anlam katmaktadır. Çünkü “epik tiyatro, özdeşleşme ve yanılısama ilkelerine değil sahnede olup bitenlere yabancılaşarak olaylara eleştirel bir açıdan bakmayı örgütleyen ve seyircide duygusal bir yaşantı uyandırmanın aksine, soğukkanlı yargıların ortaya çıkmasını amaçlayan bir sistemdir.”⁴⁵ Abdurrahman Ağa’nın tutuklanma anının betimlendiği bölüm, dekoruyla oyuncular ve seyircisiyle bir tiyatro oynanıyor havasını yansıtmaktadır. Kendisini tutuklamaya

⁴² The Nature of Love: Harlow, Bowlby and Bettelheim on affectionless mothers”, Lenny van Rosmalen, René van der Veer, Frank CP van der Horst, History of Psychiatry 2020, Vol. 31(2) 227 – 231)

⁴³ Alathı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 17.

⁴⁴ https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/Cilt_5_s.391

⁴⁵ Ancı, Oğuz. (2006). Epik Tiyatro ve Gestus Kavramı Üzerine, Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi XVIII, İstanbul, sayı: 18, s.89.

gelen askere oldukça sakın bir tavırla; “*Uzak yoldan gelmişsiniz, bir çayımızı için*”⁴⁶ misafirperverliğiyle karşılık vermiş daha sonra onu seyreden oğlu, amcaoğulları, köylüler, hizmetkârlar, bekçi köpeklerinin bükük boyunları arasından elleri kelepçeli bir şekilde götürülmüştür.

Epik tiyatronun bir diğer dikkat çeken yönü, seyirciyi düşünmeye ve bilinçlenmeye yönlendirmesidir. Çünkü seyirci toplumun karmaşık yapısı ve toplumsal ilişkilerin diyalektik örgüsünü anlamaktan uzaktır. “*Bertolt Brecht’e göre insanlar; kendi toplumlarını yöneten, insanlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen kuralları bilmemektedir. Bu bilgisizliğin sebebi de orta sınıfın toplum ilişkilerinin bilimsel olarak incelenmesinden tedirginlik duyması ve böyle bir incelemenin kendi çıkarlarını zedelemesinden endişe etmesidir. Bu noktada sanatın görevi, bilimin hedeflediği ilkelere ulaşmak olmalı ve nasıl ki bilim her gün art arda yaptığı buluşlarla bize dünyanın ve doğanın bir “eleştirisini” sunuyorsa sanat da aynı hedefi gerçekleştirmelidir.*”⁴⁷ Epik tiyatronun amaçladığı bu hedef daha önce söz edilen Cemil Meriç’ten alıntılanan obskürantizm kavramıyla çok benzer bir yapıya sahiptir. Çünkü romanda tutuklama olayının sebebini ne Abdurrahman Ağa ne de etrafında seyirci olarak mevcut bulunan köy halkı anlamıştır. Öyle ki ağa; nüfuzunu kullanmak suretiyle halka baskı yapmak, dini yabancı ideolojilere alet ederek nüfuz kurmak, uluslararası menfaatlere zarar verecek faaliyetlerde bulunmak, bölge halkını maddi ve manevi olarak zarara uğratmak gibi birçok suçu işlemiş gibi gösterilmektedir. Ancak ne köy halkı ne de ağa bu söylenenlerden hiçbir şey anlamamıştır. “*İdeoloji neydi, yabancı ideoloji neydi, yerli (yerli olarak bir tek malları biliyorlardı, Sümerbank), ulusal menfaatler neydi, ulus neydi, Türk gerçekleri neydi, fert neydi, ferdi hürriyet neydi (hürriyet neydi), ferdin hukuku neydi, ferdin iradesi neydi, nasıl tegallüp edilirdi (tegallüp neydi), din nasıl alet edilirdi, hepsi elhamdülillah Müslüman değiller miydi? Abdurrahman Ağa iyi adam değil miydi? İçkisi, kumarı var mıydı? Yoktu, iyi adamdı. Suçu var mıydı? Herhal. Büyüklerden daha mı iyi bileceklerdi?*”⁴⁸ Büyüklerden/otoriteden daha iyi bilmemek/bilememek meselenin ana fikri olarak ifade bulunmaktadır. Onlara tüm bunları öğretecek kimse olmamıştır. Hatta hakları ve özgürlükleri konusundaki cehaletlerinin devamı, otoriteyi elinde bulunduran kurum ya da şahıslarca daha evla görülmektedir.

Toprak yasasının ardından tutuklanan Abdurrahman Ağa’nın tevkif edilme sebebini, Yakup Kadri’nin Ulus Gazetesinde kaleme aldığı gazete yazısından alıntılanan ve ağanın okuyamadığı bu metinden öğrenmekteyiz: “*Haber aldığımıza göre, irticaya taviz veren sabık Demokrat Parti iktidarının bu konuda cemiyette açtığı yara dehşet verici olmuştur. İktidarda kalma pahasına, yalnızca rey almak için milleti bölme temayülllerine dahi göz yumulmuş ve bir iddiaya göre, DP Meclis Grubu içine milletvekili olarak sızan birkaç kişi, korkunç gayretlerini tahakkuk yolunda DP başında bulunanlardan müzaharet görmüşlerdir. Rey karşılığı verilen irtica tavizi, Güneydoğu’da memleketi parçalayıcı istikamette bazı teşebbüslere yol açmıştır.*”⁴⁹

⁴⁶ A.g.e. (2009). s. 19.

⁴⁷ Arıcı, Oğuz. (2006). Epik Tiyatro ve Gestus Kavramı Üzerine, Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi XVIII, İstanbul, S. 18, s. 89- 91.

⁴⁸ Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 19-20.

⁴⁹ A.g.e. (2009). s. 18.

Daha önce farklı gazete ve dergilerin bünyesinde bulunan Yakup Kadri 1957’den itibaren kaleme aldığı yazılarıyla “*CHP içinde büyük bir saygıya ulaştığı sezilmektedir. Devrin hükümeti ise Demokrat Parti’dir. Yazar bazen CHP üyesi, bazen bir vatandaş, bazen bir hürriyet ve demokrasi savunucusu ve bazen de siyaset yazarı olarak karşımıza çıkar. 1960’lı yıllarda Uhus başyazarı olarak yazıları siyaset teorisi ve siyasi olayların analizi üzerine yoğunlaşır.*”⁵⁰ Tutuklanma sebebini anlayamayan Abdurrahman Ağa ve köylüler büyüklerin bildiklerine sığındıkları gibi yöneticilerin zulme karar vermediğine inanmayı da tercih ederek umudu elden bırakmamıştır. Romanda bu umut aydınlara yüklenmektedir. “*Ne ki, aydınlar özgürlükleriyle meşguldüler. Bunca meşguliyet içinde üç-beş Atatürk düşmanının anayasal haklarıyla uğraşacak zamanları yoktu.*”⁵¹

Alatlı burada aydın eleştirisini yine Cemil Meriç’ten alıntılıdığı, Yakup Kadri’ye ait Paris Hatıraları’ndan birkaç cümleyle anlatma yolunu seçmiştir. “*Bütün kitaplarımı yaktım. Kaybettiğim zamana ağlıyorum nihayet menbaı buldum. Fakat, heyhat, neden sonra şimdi kendimi genç, kavi, yüksek ve geniş buluyorum*”. *Sayfalarca sürüp giden bu mensur kaside beklenmedik bir ifşa ile sona erer. Üstat “cihan-ı bedayün bütün usaresini sanki bir bardak suda” içmiş, yani Homeros’u okumuştur. “O Homeros ki tarihi, tarih-i medeniyeti tek başına yapan Homeros’tur ki, Atina’yı, Roma’yı, Paris’i doğurdu hatta diyebilirim ki, tayyarenin mucidi de Homeros’tur Homeros, yalnız beşeriyeti ibda ile kalmadı, beşeriyete beşeriyet muhabbetini öğretti.*”⁵² Meriç bu yazısında kaynağını başka toplumların kültürlerinde arayan ve bulduklarını sandıkları ancak kendi içinde bataklıktan ibaret olan Yunan ve Latin medeniyetlerine öykünen çağdaş aydınları uzun uzadıya yermektedir.

Romanda davalarının hakemi olarak görülen aydınların sessizliği üzerine, gücün sahipleri hükümlerini yerine getirmiş, Abdurrahman Ağa ve onun gibiler otoriteye kulluk görevlerini adet olduğu üzere devam ettirmiş ve cezalarına razı olmuştur. Kulluk sadece yaratıcıya yapıldığında anlam kazanan bir davranıştır ve insan aklı sayesinde tüm yaratılmışlardan üstün tutulandır. Çünkü aklı sayesinde doğru ile yanlış ayıracak, akledecek olan sadece insandır. Aklı ve iradesi sayesinde insan Yaradan’ın katında en yüksek mertebeye sahip olandır. Ancak romanda otorite karşısında ne akli bir hareket ne de iradeye dair en ufak bir kıpırdanma dahi gösterilmemiştir. Ve Kaf Dağının ardından beklenen ses bu kez; “*Halife sensin, halife sensin! Ağalık kaderinse, akıl da irade de, özgürlük de kaderindir! Sen meleklerin secde ettiğiisin. Sen insansın!*”⁵³ haykırışıyla duyulmaktadır. Bu haykırış: “*Hani rabbın meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim*”⁵⁴ ayetini anırtmaktadır ve ayette Allah’ın insanı şuurlu bir varlık olarak yeryüzünde halifelikle görevlendirmesi hususu vurgulanmaktadır. Bu anlamda Âdem ve onun neslinin görevi, yer yüzünde Allah’ın

⁵⁰ Uludağ, Mehmet Emin. (2014). Üç Devrin Yol Ayrımında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Akademik Kitaplar, İstanbul, s. 49-50.

⁵¹ Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 23.

⁵² Meriç, Cemil. (2012). Umrandan Uygurluğa, İletişim Yayınları, İstanbul, s.3.

⁵³ A.g.e. (2009). s. 24.

⁵⁴ <http://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/37/30-ayet-tefsiri>.

iradesine ve muradına uygun hareket etmektir. Ona verilen bu makam yüce ve benzersizdir.

Yine burada anırtılan diğer bir metin Şeyh Galib'in;

“Ey dil ey dil niye bû rütbede pür-gamsın sen

Gerçi vîrâne isen genc-i mutalsamsın sen

Secde-fermâ-yi melek zât-ı mükerremsin sen

Bildiğin gibi değil cümleden akvamsın sen

Râhsun nefha-i Cibrîl ile tev'emsin sen

Sırr-ı Hak'sın mesel-i İî-i Meryemsin sen.

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

*Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.*⁵⁵ şeklinde devam eden terciibenttir.

Şiirde de ifade edildiği üzere; insan kendini virane gibi hissetse de gam dolu olsa da tılsımlı bir define olarak belirli bir makama sahiptir ve bu makam ona meleklerin secde etmesini sağlamıştır. Bildiğin gibi değil sen bütün varlıklardan üstünsün şeklinde devam eden şiirde insana yüklenen halifelik misyonuna dikkat çekilmiş ve bu yüce makamın gerektirdiği tasarrufları yapması üzerinde durulmuştur. Ancak bu sesin yine Kaf Dağı'nın ardında ulaşılması zor yerde kalmaya mahkûm olduğu görülmektedir.

Otoritenin sorgulanamayan ve karşı çıkılamayan kararları karşısında boynu kıldan ince olan Abdurrahman Ağa cezasına razı olarak topraklarını ve haklarını geride bırakıp ailesiyle birlikte bilmedikleri ve tanımadıkları İstanbul'a göç etmek zorunda bırakılmıştır. İstanbul onlar için kapalı beton sandukayı andıran bir kutudan ibarettir. Evin her ferdi etrafındaki her şeye yabancısıdır ve bu yabancılaşma her birinin giderek kendine de yabancılaşmasına, kendi içine hapsolmasına neden olmuştur. Bu yaşananlar arasında İşkenceci de tecrit edilmişçesine; duyma, görme, koklama ve dokunma yetilerini kullanma özgürlüğünden doyasıya faydalanamamıştır. Böylece bir çocuğun etrafındakileri anlamak ve anlamlandırmak, merak etmek ve merakını gidermek için izlemesi gereken doğal süreç İşkenceci'de eksik kalmıştır.

Kafdağı'nın arkasından yükselen ses, insan beyninin sağlıklı çalışması için gerekenleri söylemek üzere iş başındadır bu sefer; *“beyin faal olabildiği sürece yaşar! Faal olabilmek için de uyarıya muhtaçtır. Uyarısız kalırsa uykuya yatar, canını kurtarmaya bakar. Her bir tendonun, her bir kasın durduğu mutlak dinlenme sürelerinde bile çalışır. Kendi uyarılarını, yani rüyalarını üretir.”*⁵⁶ Ancak İşkenceci dört duvar arasında merak edecek bir şey, bir uyarı bulamadıkça her nesneyi birbirinin aynı ve işlevsiz addetmiştir. Hatta ablalarıyla annesini birbirinin aynı, hareket eden beş beden olarak nesneleştirmiştir. Giderek *“Şfensks sessizliğine”*⁵⁷ bürünmüş, tek düze ve başkalarınca anlamsız gelen hareketler geliştirmiş, bu

⁵⁵ Gölpınarlı, Abdülbaki. (1953). Şeyh Galip, Varlık Yayınevi, İstanbul, s. 33-34.

⁵⁶ Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 30.

⁵⁷ A.g.e. (2009). s. 30.

davranışlar dışarıdan bakanlara çocuğun zekasında bir sorun olduğunu düşündürmüştür.

İşkenceci'nin bebeklik döneminde eksik kalan kritik gelişimsel dönemler, çocukluk döneminde de aynen devam etmektedir. Öğrenmeye en muhtaç ve açık olduğu bu süreçte çocuk kendisiyle baş başa kalmış öğrenmenin gerçekleşmesi için gereken zihinsel ve fiziksel uyarıcılarla doğru ve anlamlı ilişkiler kuramamıştır. Böylesine kısır bir döngünün içindeyken okula başlama yaşına erişen İşkenceci hayatındaki diğer bir kaosu içine eğitim öğretim ortamına sürüklenmiştir. Normal süreçte sağlıklı başlaması beklenen ilk öğrenme yaşantılarının yani aile içindeki öğrenmelerin ardından okul, örgün eğitim ve öğretim konusunda çocuğun gelişimini destekleyen en önemli kurum olarak düşünülmektedir. Ancak dönemin eğitim anlayışının eleştirisinin de yapıldığı romanın bu anlatılarında İşkenceci için durum daha da kötüye gitmiştir.

Adından ilhamla İşkenceci'nin hayatında bir ışık olması beklenen Işık İlkokulu yine adıyla umutlandıran Mefaret Sabır öğretmen, onun kendini anlama ve anlamlandırma sürecinin önüne çıkan kaosu yeni yüzleri olmuştur. Mefaret Öğretmen okulun ilk gününden itibaren düzeni bozabilecek her türlü duruma sert ve kuralcı tavrıyla cevap vermiştir. Hiçbir şekilde müsamahası olmamıştır. Kurallar belirli ve katidir bu nedenle üstüne konuşulacak tartışılacak bir açıklık bırakmamıştır. Bu hâl ve tavrıyla Mefaret Öğretmen Reşat Nuri'nin Acımak romanındaki Zehra Öğretmen'i anıştırmaktadır. “*Zehra Hanım'a hissis bir kadın denemez... Bilakis geniş bir ruhu var. Güzel, doğru temiz şeyleri çılginca sevebilir, onlar için her fedakarlığı yapıyor. Fakat zaafa, düşkünlüğe, çirkinliğe acımıyor. Sadece kızıyor, hırçınlaşıyor. Kabahatli insan, düşkün insan onun gözündeki ekin tarlalarında bitmiş muzır bir ot gibi. Onu acımadan söküp atıyor. Yapılmış bir fenalık için mazeret tanımıyor: Hak namına, hakikat namına insafsızca vurmak... Evet bu katiyeti. Bu huşuneti bir hâkim için bir dereceye anlarım. Fakat bir mektep hocası için...*”⁵⁸

Mefaret Öğretmen'in de tıpkı Zehra Öğretmen gibi kötü ve çirkin olan, düzeni bozan hiçbir şeye tahammülü yoktur. İlk gün okula önlüksüz gelen İşkenceci'ye tavrı sert olmuştur: “*Bu sınıfa önlüksüz giremez... daha ilk günden sınıfın disiplinini bozdurmam... Alın götürün efendim, götürün efendim! Ne zaman talebeye yakışır kılığa sokarsanız, o zaman getirirsiniz.*”⁵⁹ cümleleriyle karşılaşan Abdurrahman Ağa ve İşkenceci olan biteni anlayamadığıyla kalakalmıştır. Daha sonraki günlerde de devam eden bu sert tavır İşkenceci'nin evde olduğu gibi okulda da kendi içine hapsolmuş tavrını devam ettirmesine yol açmıştır. Okul hayatı İşkenceci için daha önce hiç duymadığı, görmediği yabancı olduğu çoğu şeyi anlamaya çabaladığı ve anlayamadığı, ötelendiği ve aşağılandığı, aşağılandıkça daha da bocaladığı kapalı bir mekâna dönüşmüştür. Bu mekânda tanıdık olduğu tek şey otoriteye itaat ve sesiz kalma tutumu olmuştur.

İşkenceci'nin etrafında olup bitenler kendisine o denli uzak ve yabancıdır ki İstiklal Marşı'nı ilk dinlediğinde kendince kelimelerin anlamlarını düşünmeye koyulmuştur. İronik bir şekilde anlatılan bu satırlarda: “*Kork-ma*”, *düşmalarını*

⁵⁸ Güntekin, Reşat Nuri. (2016). Acımak, İnkılap Yayınları, İstanbul, s.12.

⁵⁹ Alathı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 41.

çağrıştırdı, “sönmez” yufka tandırını; “bu” buydu, “şafak”ı bilemedi...”⁶⁰ şeklinde uzayıp giden, duyduğu kelimeleri yaşadığı ve bildiği kadarıyla eşleştirmeye çalıştığı sahneler, kelimelerin insan zihninde çağrıştırdığı anlamların yaşanmışlıklardan öteye gitmediğini göstermektedir. İşkenceci’nin tek tek anlam yüklemeye çalıştığı kelimelerin hepsini bir araya getirdiğinde ortaya anlamlı hiçbir şeyin çıkmadığını düşünmesi; öğrenmenin yaşantılar sonucu meydana gelen anlamlı davranışlar olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Okul öğrenmenin hedeflendiği ve en çok gerçekleştiği mekânlardan biri olarak düşünülmektedir. Ancak romanda sadece sonuca odaklanan ve bu sonucun gerçekleştirilmesi için hiçbir esnekliğe, koşula, görelige bakılmadan verilmeye çalışılan eğitimle içi boş bir ezbercilikten öteye gidilemeyeceğinin eleştirisi yapılmaktadır. Anlatılmamış ve anlaşılmamış kuru bilginin, bilmesinlerciliğinin önünü açtığı bu ortamda Kafdağı’nın ardından yine Cemil Meriç “*obskürantizm, bu bir cinayet!*” ifadesiyle sesini duyuramayan göndermenin referansı olmaktadır. Okula yeni başlayan bir öğrenci için ne ifade ettiği ya da ne hissettirdiği önemsenmeden sadece kural olduğu üzere gerçekleştirilen ritüeller bir müddet sonra anlamsız tekrarlar olmaktan öteye geçmemektedir. Alatlı romanın bu kısmında abartılı bir şekilde İşkenceci’nin nezdinde birey için çok önemli olan değerlerin bu şekilde içinin boşaltılmaya çalışıldığının eleştirisini Cemil Meriç’ten yaptığı alıntıyla bir kez daha vurgulamaktadır.

İşkenceci için hem okul hem de öğretmen, asli işlevini yerine getiremeyen, sistemin dayattığı tüm görevleri ise eksiksiz yerine getirmeyi görev bilen birer makineye dönmüştür. İçi boşaltılmış bir kurum olarak sadece ezber kültürünün devam ettirildiği bu ortamda zekâ yapıları birbirinden farklı olan tüm öğrenciler bir bütün olarak kabul edilmiştir. Kişisel tercihlerin, eğilimlerin hiçbirisi önem arz etmemektedir. Mesela sevgi duyulan her şey, ortak bir ifade tarzı bulmaktadır; “*biz Türkçeyi çok severiz. Bayrağımızı çok severiz. Biz hepimiz evimizi çok severiz. Anneciğim, seni ben canımdan çok severim. Çiçekleri çok severiz. Öğretmenlerimizi çok severiz. Kedileri çok severiz. Cumhuriyeti çok severiz. Kitapları çok severiz. Ata’mızı çok severiz*”⁶¹ şeklinde şiirsel ya da ritimsel olarak devam ettirilen bu sevgi sözcüklerinin öğrenciler için ne ifade ettiğinin önemi üzerine düşünülmemektedir. Önemli olan düzeni bozmadan verileni aynen kabul edip tekrar edebilmektir. İtaat etmeyi daha doğduğu ilk günden öğrenen İşkenceci’nin neye niçin boyun eğdiğini bilmesine de gerek görülmemiştir. “*Varlığım Türk varlığına armağan olsun; Bayrağımız senin için veririz canımızı, sen solmayasın diye dökeriz kanımızı; Gazimizi uğruna canlar feda. Her vatandaşın, menzili dahilindeki bir otoriteye uğruna kan dökecek kadar bağlanmasının şart olduğu hususunda herkes mutabıktır.*”⁶²

Bir fikrin ya da bir şahsın ardından gidebilmek, onun yolunu takip edebilmek, o fikri ve şahsı iyi tanımak ve anlamaktan geçmektedir. Ancak romanda hâlihazırda sunulan/dayatılan sistemlerde, dinî tabular gibi kişiler ve nesneler de tabu hâline getirilerek kodlanmaktadır zihinlere. Gazi Mustafa Kemal’i insanüstü, tanrısal niteliklerle ifade eden bu cümleler Yakup Kadri’nin romanlarındaki Atatürk

⁶⁰ A.g.e. (2009). s. 60.

⁶¹ Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 56.

⁶² A.g.e. (2009), s. 57.

betimlemelerini anıştırmaktadır; “bir meşale, ılık renkli saçları, şimşek gibi bakışları ile canlı bir alevdi. Yeleleri alevden bir ata binmiş, Zeus misali aşıyordu, yüce dağları, engin denizleri... Gücü yeterdi her şeye: karar verdi mi, hastalığı değil, ölümü önünden geçirirdi. Her şeyi duyardı... her şeyi görürdü... her yerde hazır ve nazırdı... yol göstericiydi... yargıçtı, infazcıydı... hiç yanılmazdı, hiç ölmezdi...”⁶³ Selma’nın, Ankara romanında; “Tanrı, aydınlığa ol! demişti; aydınlık oluyordu. Suya ol! Demişti, su oluyordu ve “suların arasında Levh olsun,” demişti. Levh meydana gelmişti ve “tohum verir nebatı ve yeryüzünde tohumu kendisinden olarak cinsine göre yemiş verene ağaçlar husule gelsin,” demiş ve “tohumun cinsinden türlü ağaçlar bitmişti”⁶⁴ ifadeleriyle kusursuz Yunan heykellerine, bir ilaha benzeterek anlattığı Gazi Mustafa Kemal ile Alati’nın İşkenceci romanında söylemek istedikleri örtüşmektedir.

Romanlarda kendisine atfedilen bu üstün özelliklere karşın büyüklük ve üstünlük kavramlarında görülen değer kaybına dikkat çekmek, asıl büyüklüğün ne olduğunu dillendirmek amacıyla Kafdağı’nın ardından Mustafa Kemal’in sesi yükselmektedir: “Büyük olmak için kimseye iltifat etmeyeceksin. Hiç kimseyi aldatmayacaksın. Önüne nihayetsiz manialar yığacaklardır. Kendini büyük değil, küçük, zayıf vasıtasız, hiç telakki ederek; kimseden yardım gelemeyeceğine kani olarak, bu maniaları aşacaksın. Sonra da büyüğün derlerse, bunu söyleyenlere güleceksin.”⁶⁵ Atatürk’ten yapılan bu alıntı, daha önce ifade edildiği üzere; kutsal kitaplara, peygamberlere, İstiklal Marşına, Öğrenci Andına, Türk Bayrağına, bizzat Atatürk’ün kendisine dair kalıplaşmış, yozlaşmış düşünceleri ve gerçekten anlaşılamamış olanı gözler önüne serebilmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca başarmanın verdiği gururlanma duygusunun insanı nasıl bir rehavete sürükleyeceğini öğütleyen bu alıntının hemen ardından Kafdağı’nın ardından Cemil Meriç şöyle seslenmektedir: “Ölümsüzleşmek, milyonlarca budalanın dudağında tebessümleşmek ve binlerce yıl anlaşılmadan tekrarlanmak, kirlenmek, genelleşmek”⁶⁶ dedi, dostum, ebediyet hazin bir teselli mükaafatı. Ebediyet, cehennemin ta kendisi.”⁶⁷ Değerler gerçek manada içselleştirildiğinde anlamlı bir kalıcılık sağlamaktadır. Ancak romanda yanlışlığı tekraren verilen husus, bu büyük değerlerin içi boş basit tabular hâline getirilmesinin yarattığı durumu belirtmektir.

Mefaret öğretmeninin nezdinde tüm eğitim sistemine yapılan eleştiride fabrikasyon ürün elde etmeyi amaçlayan bir yapıda öğrenciler bir duvarı oluşturan tuğlalar olarak düşünülmüştür. “Bloğu oluşturan tuğlalar elbette aynı en, aynı boy, yükseklikte olmalıydı. Fabrika hatalarına yer yoktu. Onlar kırılır, atılırdı.”⁶⁸ Sistemin üretmeye çalıştığı bu birbirinin tıpa tıpa aynısı olacak kitle Pink Floyd’un “Another Brick In The Wall” adlı şarkısını anıştırmaktadır: “Eğitime ihtiyacımız yok/Düşüncelerimizin kontrol edilmesine ihtiyacımız yok/Kimse sınıfta küçük düşürülmesin/Öğretmen, rahat bırak çocukları/Hey, öğretmen, çocukları rahat bırak!/Neticede bu duvardaki başka bir tuğladan ibaret/Neticede duvardaki başka bir tuğladan ibaretsin” şeklinde devam eden şarkıda tuğla metaforuyla eğitim

⁶³ A.g.e. (2009). s. 56-57.

⁶⁴ Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. (2016). Ankara, İletişim Yayınları, İstanbul, s.174.

⁶⁵ Alati, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 58.

⁶⁶ Meriç, Cemil. (2005). Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul, s.274.

⁶⁷ A.g.e. (2009), s. 58.

⁶⁸ A.g.e. (2009). s. 42.

sistemine ve bu sistemin kurucu ve yürütücülerine daha özelde ise öğretmenlere, sistemin dayattığı kuralların eleştirisi söz konusu edilmektedir. Bir üretim bandından çıkan ürünlerin aynılığı, eğitim ortamındaki öğrenciler için hedeflenen eğitim çıktısı olarak hesaplanmakta, öğrencilerin yetenekleri, kapasiteleri, yaratıcıkları ve kişilikleri hiç dikkate alınmamakta, hepsi duvarı/kitleyi oluşturan isimsiz, sessiz sıradan insanlar olarak kabul edilmektedir. Sıradanlığı bozan tuğlalar defolu ürün olarak kabul edilip kenara ayrılmaya/ayrıştırmaya mahkûm edilmektedir. Farklı olana imkân vermek çoğu zaman cesaret gerektirmektedir. Çünkü farklı olan akıl, idrak sonucu ortaya konan ve kimi zaman kaosa neden olan sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle farkı ortadan yok etmek kolay olan yolu seçmektir. Cemil Meriç'e göre; “Zulüm bir korkunun ifadesidir. Korkan zalimdir. Politikada merhamet yoktur. Nasıl tıpta gaye vasıtaları meşru kılar, hasta organlar kesilip atılırsa, politikada da sosyal organizmaların bütününe zarar verecek şahıslar ve müesseseler yok edilebilir.”⁶⁹ Eğitim politikaları da karmaşaya neden olabilecek, hedeflenen yapıyı bozabilecek farklı bireyleri ayıklamak suretiyle bütünü korumaya almaktadır.

Romanda İşkenceci'nin ev ve okul hayatına, yozlaşmanın yaşandığı bir diğer kurum olarak Ku'ran kursu da eklenmiştir. Okulda karşı karşıya kaldığı zihin ve duygu karmaşasının neredeyse aynısını bu ortamda da yaşamıştır. Kur'an'dan alıntılanan Yasin Suresi'nin 10. ve 11. ayetleri ve meallerinin verildiği bölümde yine İşkenceci'nin söylenenler karşısındaki anlamlandırılma süreci işlenmektedir. Sert ve katı tutumuyla otorite konumundaki hoca efendi, İşkenceci için itaat edilecek bir başka kişi olmuştur. Romanın bu bölümünde, Yasin Suresi 10. ve 11. ayetlerinin “*Ve sevâûn aleyhim eenzertehüm em Iem tünzirhüm İâ yü'minûn innemâ tünzirü menittebazzikra haşiyerrahmâne biİgaybi febeşşirhü bimağfiretiv ve ecrin kerîm*”⁷⁰ Arapça okunuşlarından alıntı yapılırken Türkçe meal 7. ayetten “*Andolsun, onların çoğu üzerine o söz (azap) hak olmuştur. Artık onlar iman etmezler. (7) Onların boyunlarına demir halkalar geçirdik, o halkalar çenelerine dayanmıştır. Bu sebeple kafaları yukarıya kalkık durumdadır. (8) Biz onların önlerine bir set, arkalarına da bir set çekip gözlerini perdeledik. Artık görmezler. (9) Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar. (10)*”⁷¹ şeklinde 11. ayete kadar olan kısım alıntılanmıştır. Arapça olarak alıntı yapılan 11. ayetin meali ise “*Sen ancak Zikr'e (Kur'an'a) uyanı ve görmediği hâlde Rahmân'dan korkan kimseyi uyarsın. İşte onu bir bağışlanma ve güzel bir mükafatla müjdele*”⁷² denilmektedir.

Ayetler dikkatlice değerlendirildiğinde içerdikleri anlam itibarıyla doğrudan alıntılanmaları, romanın başından bu yana vurgulanan; düşünebilme, idrak edebilme, doğru olanı seçme ve doğruya tabi olma, başkalarının ve kendinin hak ve hukukunu bilme ve gözetme hasletlerine kutsal bir dayanak sağlamayı amaçlamaktadır. Gözleri ve kalpleri idrak yeteneğinden arındırılan insanlardan biri olma yolunda ilerleyen İşkenceci'nin durumu yine Kur'an'dan “*Onların kalpleri vardır, düşünmezler onunla; gözleri vardır, görmezler o gözlerle; kulakları vardır, duymazlar o kulaklarla*”⁷³ mealıyla alıntılanan Araf Suresi'nin 179. ayetiyle ifade edilmeye

⁶⁹ Meriç, Cemil. (1999). Sosyoloji Notları ve Konferanslar, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 190.

⁷⁰ Alath, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 58.

⁷¹ A.g.e. (2009). s. 58-59.

⁷² <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Yasin-suresi/3716/10-11-ayet-tefsiri>.

⁷³ A.g.e. (2009). s. 60.

çalışılmaktadır. Ayetin tam mealinde; “*Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir*”⁷⁴ denilmektedir. İşkenceci de bu ayette tarif edilenler gibi sadece söylenene itaat etmek, söyleneni sadece ezberlemek şeklinde gaflet uykusuna devam etmeyi tercih etmekte ya da buna mecbur bırakılmaktadır. Ayrıca romanda birkaç kez tekrarlanan aklını ve kalbini ayrı yerlere koymak suretiyle ikisini bütünleştiremeyen, bir anlamda tamlik arayışında yarım kalmayı sürdüren gafil insan modeli çizmektedir.

Romanda dinî değerlerin yozlaşması üzerine yapılan eleştirilere Büyük Mızraklı ilmihâlden yapılan alıntılarla devam edilmektedir. İlmihâlde art arda sıralanan günahlar; “*evvelkisi ayakta bevletmek; ikincisi, cünüp olarak taam etmek; üçüncüsü, ekmek ufağını hor görüp basmak; dördüncüsü soğan sarımsak kabuklarını ateşe atmak; beşincisi, büyüklerin önünde yürümek; altıncısı, anasına babasına adı ile çağırmak; yedincisi, eline geçirdiği süpürge çöpü ile dişlerini karıştırmak; sekizincisi, elini balçıkla yummak; dokuzuncusu, eşik üzerinde oturmak; onuncusu, bevlettiği yerde abdest almak; on birincisi, esvabı üstünde dikmek; on ikincisi, çanağı yıkamadan taam koymak; on üçüncüsü, aç iken soğan yemek; on dördüncüsü, evinde örümcek bırakmamak; on beşincisi, sabah namazını kılınca mescitten erken çıkmak; on yedincisi, pazara erken gidip geç dönmek; on sekizincisi, yoksul kimseden ekmek satın almak; on dokuzuncusu, anaya babaya kötü duada bulunmak; yirmincisi, çıplak yatmak; yirmi birincisi, kap kacağı örtüsüz bırakmak; yirmi ikincisi, çırayı(mumu, kandili) üfleme; yirmi üçüncüsü, her şeyi bismillah demeden işlemek; yirmi dördüncüsü, şalvarını ayakta giymek. Çağdaş yaşamın nice dir iptal ettiği davranışlar*”⁷⁵ olarak ifade edilmekte ve bunun üzerine Kafdağı’nın ardından; “*İslamiyet’i Mızraklı İlmihâl’den bilmek, Bulgar’a bakıp Kapital’i yermeye benzer!*”⁷⁶ sesi yükselmektedir.

Burada anlatılan ilmihâle dayalı din anlayışı, hikmetinden sual olmaz mantığını besleyen, geleneksel din algısının yerleşmesini kolaylaştırmaktadır. Böylece sorgulama ve idrak etme bilincinin de önü tamamen kapatılmış olmaktadır. Romanda ifade edildiğine göre bu ilmihal, şekli unsurlar üzerinden günah-sevap mantığına dayalı bir insan biçimlendirmeyi öncelemektedir. Kafdağı’nın ardından gelen sesin anıştırdığı birden fazla gönderme olduğu söylenebilmektedir. Göndermenin bir bölümünde İslam dininin uygulama hataları üzerine devam edegelen eleştiriler, diğer kısmında da kapitalist üretim sistemleri ve bu sistemlerin aksayan yönlerinin anlatıldığı Karl Marx’ın üç ciltlik Capital⁷⁷ adlı kitabı örneklenmektedir.

Toplumsal algı göz önüne alındığında iki uç noktanın işaret edildiğini söylemek mümkün görünmektedir. Çünkü romanda da görüldüğü üzere, toplum nezdinde İslam esas kaynağı olan Kur’an’dan ziyade otorite kabul edilen şeyh, kurs öğretmeni ya da ilmihal kitaplarıyla müteşekkil kabul edilmektedir. Benzer şekilde Karl Marx mevzu bahis olduğunda yapıtlarının içeriğinden çok komünizm ve din

⁷⁴ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Araf-suresi/1133/179-ayet-tefsiri>.

⁷⁵ Alath, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 60-61.

⁷⁶ A.g.e. (2009). s. 61.

⁷⁷ Bakınız: Karl Marx, Kapital Cilt 1(2003) Cilt 2 (2004) Cilt 3 (2004), Çeviren: Alaattin Bilgili, Eriş Yayınları.

karşıtı görüşleriyle anılagelmiş ayrıca parçalanma öncesi Sovyetler Birliği ülkelerinin komünizme dayalı yönetim biçimindeki ekonomik ve siyasal başarısızlıklar Marksizm üzerinden eleştirilmektedir. Esasta romandaki göndermenin anlatmak istediği genel bir yanlış algıya işaret etmektir. Uygulamalardaki yanlış ya da aksak yönlerin; tek bir hedef belirlenerek -olay, durum, kişi, kurum gibi- bütüncül bir anlayışla reddedilmesi/benimsenmesi yaklaşımının sakatlığı ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Abdurrahman Ağa'nın vefatından sonra tutuklanan İşkenceci sorgu esnasında çok ciddi işkencelere maruz bırakılmış, hatta zaman zaman şuurunu kaybettiği süreçlerde geçmiş yaşantısına dair sanrılar görmüş, sesler duymuştur. İşkence sırasında erkekliğine dair aşağılayıcı ifadeler ve müdahaleler üzerine refleks olarak Allah diye bağırarak İşkenceci'ye: "*Allah yok, peygamberi de izne yolladık*"⁷⁸ ifadesini kullanan görevlinin sesine karşın Namık Kemal'in sesi yankılanmaktadır; "*Yüksel ki yerin bu değildir, dünyaya gelmek hüner değildir*"⁷⁹ Bu sözler İşkenceci'yi Kafka'nın ardından yüreklendiren alıntı olmuştur. Namık Kemal'in Cezmi romanında, İran'a esir düşen Adil Giray'ın âşık olduğu şahın kardeşi Perihan'a yazdığı manzum mektupta yer alan bu dizeler, dünyaya geliş gayesini yerine getirme eylemi olarak insan-ı kâmil mertebesini işaret etmektedir. Muhtemel ki Namık Kemal'in Bakara Suresi 30. ayete ve Şehy Galip'e telmihen yazdığı bu beyitler, insanı canlılardan üstün yapan kıstasın doğumla dünyaya gelmek olmadığını belirtmek içindir. Çünkü dünyaya gelmek/doğmak tüm canlıların ortak bir özelliği olarak görülmektedir. Bu ortaklıkta ayırt edici olan, iyiye ve doğruya meyiletme idrakine, akli rehber olarak kullanmak imkanına dayanmaktadır.

Yüksel nidasıyla yerini belirlemesi istenen, silkinen ve kendisine gelen İşkenceci, işkence altında sanrı ile sayıklama arasında bir yerlerde; "*her yer karanlık, pürü nur o mevkii...*"⁸⁰ alıntısıyla başka bir boyuta geçmenin hazırlığını yapmaktadır. Bir karadelikten ışığa çıkmakla özdeşleştirilen durum yeni bir yaratılışa -"*soluksuz soluk alıyordu: Tek yalnız o vardı...*"⁸¹- meydan vermektedir. "*Ayağa kalktığı anda bebek gibi masum, adım attığında tohumunu esirgemeyecek kadar erkekti. Başını kaldırdı, ışığa, kendisine baktı. Bas'ü ba'd-el-mevt! Şimdi!*"⁸² cümleleriyle ölümden sonra yeniden dirilmenin, yeniden vücut bulmanın anlam arayışıyla karşı karşıya kalmaktadır. Böylelikle İşkenceci yaşadıklarıyla gerçeklik algısı arasında seçimler yapma yolunu seçmek durumunda bulunmaktadır. Kulağında çınlayan seslerin vicdanının sesi olduğunun bilincine varan İşkenceci'nin zihninde beliren yeni düşünceler romanda bu cümlelerle verilmektedir: "*Allah'ı izne gönderdilerse, gönderenler düşünmeliydi. O kuralları kendisi de koyabilirdi. İyiyi kötünden doğruyu yanlıştan ayırt edebilmek için ne semavi ne de dünyevi otoriteye ihtiyacı vardı.*"⁸³ Bu yeniden dirilme aslında otorite/güç altında ezilen, işkence görenden İşkenceci olarak doğmanın dirilişi olarak görülebilmektedir.

İşkenceci'nin dirilişi, Makber şairi Abdülhak Hamid Tarhan'dan alıntılanan dizelerle başlamaktadır. Çünkü dirilebilmek için önce ölmek gerekmektedir. Şairin

⁷⁸ Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 72.

⁷⁹ Namık Kemal. (2008). Cezmi, İnkılap Yayınları, İstanbul, s.128.

⁸⁰ A.g.e. (2009). s. 95.

⁸¹ A.g.e. (2009). s. 95.

⁸² A.g.e. (2009). s. 95.

⁸³ A.g.e. (2009). s. 95-96.

karısı Fatma Hanım’ın mezarı başında; “Çık Fâtıma, lâhdden kıyâm et”⁸⁴ nidasının karşılığı adeta karanlık içinde ışığı/nuru arayıp ayağa kalkan İşkenceci’de cevap bulunmaktadır.

Romanın başında henüz bebekken işkence ile tanıştığını söyleyebileceğimiz İşkenceci’nin dünyaya gelişinin ardından yaşadıkları; “kısıkrak kundaklandı... Morarması, haykırması kar etmedi. Havayı olsun tepemedi. Başını kaldıramadı... Keyfi bir otoritenin elinde tutsak, duygularını denetlemekten başka yaşam şansı yoktu.”⁸⁵ cümleleriyle anlatılmaktadır. Özgürlük alanının kısıtlandığı bu sahneleri, İşkenceci’nin yaşamak için ihtiyaç duyduğu güvenli limanı olan annesinin de asli görevinden istifa etmesi üzerine zulüm devam ettirilmektedir. “Doğal bağların en temel olanı çocuğun anasıyla olan bağıdır. Doğumdan sonra da çocuk bedensel olarak âcizdir ve tümüyle anneye bağımlılığı sürer. Tüm fizyolojik ihtiyaçların karşılanması, sıcaklığa ve şefkate duyulan hayatî gereklilik anneye bağlıdır; annesi onu yalnız doğurmaz, yaşatmaya da devam eder. Çocuk hayatının bu geleceği etkileyen ilk yıllarında annesini adeta bir hayat pınarı olarak, her şeyi saran, koruyan ve besleyen güç olarak idrak eder. Anne besindir; sevgidir, sıcaklıktır; yuvadır. Onun tarafından sevilme, hayatta olmak ve kökleri olmak, yuvada bulunmak demektir.”⁸⁶ Anne ile bağı hiç kuramayan İşkenceci, köklerine sığınarak içindeki boşluğu doldurma yolunu denemektedir. Görme yetisinin yettiğince algıladığı dünyayı ağa babasının mutlak gücünden bilmekte ve onunla ittifak etmektedir. Babasından kalacak olanın kendinin olacağını bilmektedir. “Çünkü o Recaoğulları’ndan, üstelik Ağa’nın oğluydu. Asli organizmanın ihanetini, terk edilmişliğin acısını sülalesi ile telafi edecekti... insanoğluyla yeni bağlar geliştirecekti.” Başkalarıyla bağ kurmaya çalışmak insanın ruhsal dengesini koruması için çok önemli bir ihtiyaç, “aksi olunmaz bir yalnızlık”⁸⁷ şeklinde ifade bulunmaktadır. “Bu bütünleşmenin aranması ve başarılması için birkaç yol vardır. İnsan bir kişiye, bir gruba, bir kuruma veya Tanrıya boyun eğerek dünya ile bir olmayı deneyebilir.”⁸⁸ İşkenceci de sülalesinin ortak rahmine sığınmakta ve bir gün kendine geçecek olan güce boyun eğmektedir. İşkenceci’nin yaptığı seçim ayakta kalabilmenin yollarından biri olarak görülmektedir. Bu durum güçlü olan kişi ya da topluluğa boyun eğmek ve onunla özdeşleşmektir. Ancak burada gözden kaçan husus; “başka birisinin yaşamına simgesel bir biçimde katılarak kişi kendisinin etkin olduğu yanılsamasına kapılır; oysa gerçekte yalnızca etkin olanlara boyun eğmekte, onların bir parçası olarak davranmakta, onların sözlerinden dışarı çıkamamaktadır. Bu bağlamda bizi en çok ilgilendiren ikinci yol, başka deyişle insanın yok etme gücüdür.”⁸⁹ Yok edici gücün ortaya çıktığı safha gücün yön değiştirmesiyle açığa çıkmaktadır.

Ağanın tutuklanması ve İstanbul’a göçe mukabil güç/otorite yön değiştirmiştir. Bebeklikteki kundağın yerini beton sandukayı andıran ev, ardından okul ve Kur’an kursu işkencenin psikososyal boyutunu oluşturmuştur. Tutuklandığı

⁸⁴ Bakınız: Enginün, İnci.(2013). Abdülhak Hamid Tarhan, Bütün Şiirleri, Dergah Yayınları, 2013.

⁸⁵ Alatl, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 6.

⁸⁶ Fromm, Erich. (2004). Barışın Tekniği ve Stratejisi, Çevirenler: Fevzi Emir, Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, s.18.

⁸⁷ A.g.e. (2009). s. 15.

⁸⁸ A.g.e. (2009). s.16.

⁸⁹ Fromm, Erich. (1990). Sevgi ve Şiddetin Kaynağı, Çevirenler: Yurdanur Salman - Nalan İçten, Panel Yayınları, İstanbul, s. 28.

dönemde ise işkencenin fiziksel kısmını oldukça şiddetli bir şekilde yaşamıştır. İşkence gören ve işkence eden arasında dönüşümlü bir şekilde yer değiştirme durumu, Hegel'in efendi ve köle diyalektiğini anırtmaktadır. Bu anlamda İşkenceci romanında “*Köle ve efendi arasındaki diyalektik ilişkinin dönüşümü başkisi merkezinde bariz*”⁹⁰ bir şekilde gözlenmektedir.

Bilinip-tanınmış bir gerçeklik olarak kendini gerçekleştirme uğruna hayatını tehlikeye atan efendi ile bu mücadeleden vazgeçen ve köle olmayı seçen arasındaki diyalektikte; köle, hayatını tehlikeye atmada sonuna kadar gitmemiş ve efendilerin ilkesini, yani yenmeyi ya da ölmeyi benimsememiş ve yenilgiye uğramış hasım olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda köle, bir başkası tarafından kendisine bağışlanan hayatı kabullenmiş yani dolayısıyla bu başkasına bağımlı duruma gelmiştir. Köleliği, ölüme tercih etmekle hayatta kalmayı köle olarak yaşamayı seçmiştir. Efendi ise kölesinin çalışması sayesinde, doğa karşısında özgür görünmektedir. Bu diyalektiğin doğasına göre insan, bilinip-tanınmadan başka hiçbir şeyle doyuma ulaşamamaktadır. Bu anlamda efendi rolündeki insan hiçbir zaman doyuma ulaşamama durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. İster efendi ister köle olsun, doyuma ulaşacak insan zorunlu olarak köle olma durumunu yaşamaktadır ya da daha doğrusu, daha önce köle olmuş, kölelikten geçmiş, köleliğini diyalektik olarak ortadan kaldırmış olan insan doyuma ulaşma zevkini yaşamaktadır.⁹¹ Diyalektiğin doğası gereği dönüşüme açık olan bu yapı, İşkenceci'nin roman boyunca gücün yön değiştirmesine bağlı dönüşümünü daha iyi açıklamaktadır.

İşkenceyi üretenin ve uygulayanın yine aynı toplumsal düzene sahip kişi ya da kurumlar olması dikkate değer başka bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. “*Evensel ve örgütlü olarak işkenceyi uygulamaya koyanın toplumun bizzat kendisi olduğunu söylemek abartılı geliyorsa, toplumdaki farklı kesimlerin çeşitli etkinlikleriyle, işkencenin erdemlerinin, bireyler veya hükümet organlarına, iktidarın ve itaate boyun eğmenin bir göstergesi olarak sunulduğunu ifade etmek hiç de yanlış olmayacaktır.*”⁹² Bu anlamda kişi ya da kurumların yer değiştirmeleri kaçınılmaz ya da doğal olmaktadır. “*İşkencenin öngörülemez sınırlar arasında ve kesin olmayan amaçlarla gelişmesine bağlı olarak, toplumun belli üyelerine işkence cezasını vermekle sorumlu olan bireylerin de kendilerini yeni kurbanlar arasında bulmaları az rastlanır bir durum değildir. İşkence gören bireyin kendisi de potansiyel bir işkencecidir.*”⁹³ İşkenceci'nin savcı olduğu döneme kadar zaman zaman değişen güç temsillerindeki konumunun değiştiği romanda; önce doğduğu evde en yakını olması gereken annesinden, topraklarını elinden alan hükümet yetkililerinden, okulda öğretmenden, kursta hocadan, karakolda görevlilerden uğradığı zulüm; onun potansiyelde var ettiği işkenceciyi ortaya çıkarmasının destekçileri olarak görülmektedir.

⁹⁰ Aka Erdem, Nilüfer. (2016). Özne-İktidar İlişkisi Bağlamında Alev Alatlının Romanlarının İncelenmesi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan, s. 64.

⁹¹ Kojève, Alexandre. (2001). Hegel Felsefesine Giriş, YKY yayımları, çeviren: Selahattin Hilav, İstanbul, s. 79-108).

⁹² Scott, George Ryley. (2003). İşkencenin Tarihi, Çeviren: Hamide Koyukan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, s.26-29.

⁹³ A.g.e. (2003), s. 26-29.

Tarihsel süreçte güç/iktidar adına yaşananların genelde aynı olduğu ya da benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. Güçlü zulmedendir ve saygındır/hayran olunandır/başarılı olandır/efendidir. Zayıf eziyet gören/başarısız olan/aşağılanan/köledir. Bu anlamda “gücünü kullanıp zulümlerine daha başka ve oldukça sevimli adlar bulan da yalnızca Devlettir.”⁹⁴ İşkenceci’nin de dönüşü devlete olmuştur; “asıl olan ne o, ne bu; asıl olan devlettir. Hatasının acısını elbette bu yeni ve mutlak organizma ile telafi edecektir. Geçmişinin çekiminden onunla kurtulacak, halkı ile yeni bağlar geliştirecektir. Bu bağların türü elbette, halkın babası devlete itaat, devlet düşmanlarına tahakküm olacaktı.”⁹⁵

Savcılık makamını elde eden İşkenceci, sorgu esnasında işkence görenlerle mahkemede yüz yüze geldiğinde bir taraftan kendi yaşadıklarını anımsamakta diğer taraftan devletin yetkisini kullanan sıfatıyla asli organizmanın kurallarının doğruluğuna inanmaktadır. Çünkü mevcut durumda dengeler değişmiş işkence edilenden İşkenceci’ye evrilme süreci tamamlanmıştır.

Sonuç

Metinlerarasılık, Bakhtin’in diyalogsallık fikrinin Kristeva tarafından sistemli hale getirilerek kavramsallaştırıldığı bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Yazarların etkilenecek ve etkileyerek gerçekleştirdikleri bu metin üretme sürecinde metinler özgün değerleriyle var olmayı sürdürebilmektedir. Metinlerarasılık, Türk edebiyatında modern sonrası dönem yazarlarının romanlarında başvurduğu bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu yazarlarımızdan biri de Alev Alatlî’dir.

Atlî, romanında, siyasi yönelimleri değerlendirmek, tarih bilincini sorgulamak, yozlaşmış değerler üzerinden toplum eleştirisi sunmak amacıyla kendi düşünce yapısını destekleyecek nitelikte referanslar aracılığıyla seslenme yolunu seçmektedir. Bunu yaparken metinlerarası yöntemleri kullanmaktadır. Böylece romanıyla fikrini duyurmaya çalışmakta yani sanat kaygısından çok meselesini duyurmak amacıyla yazdığı hissini uyandırmaktadır. Ayrıca romanında kullandığı metinlerarası yöntemlerin her birini, vermek istediği iletiyi desteklemek üzere özenle seçtiği görülebilmektedir.

İşkenceci romanı için, Atlî’nin hacim olarak en küçük ancak yoğunluk anlamında en büyük eserlerinden biri olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Türkiye’nin siyasi anlamda yaşadığı çalkantılı darbeler döneminin anlatıldığı romanda; siyasal iktidarların kararsız ve bunalımlı süreçlerinin topluma nasıl yansıdığı, darbe dönemlerinin nasıl işkencelere sahne olduğu, sistem yanlışlıklarının bir aile bir çocuk özelinde nasıl tezahür ettiği önemli referanslardan; epigraf, alıntı, anıştırma ve pastiş yöntemleriyle verilmiştir.

Romanda dinî değerlerdeki yozlaşmanın ortaya konulabilmesi için birincil kaynak olarak kutsal kitaplardan, Kur’an ve Tevrat’tan alıntılar ve anıştırmalar yapılmıştır. Ayrıca yine bu yöntemlerle, İslamî öğretilerin uygulama yanlışlıklarına ilişkin hadislerle de yer verilmiştir. Tarihi serüveni içerisinde insanın otorite karşısındaki durumu; destanlardan, mitolojiden, türkü gibi halk ürünlerinden ve başlangıcından bugüne kanun ve hukuksal düzenlemelerden yapılan alıntılar,

⁹⁴ Atlî, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, s. 41.

⁹⁵ A.g.e. (2003). s. 74- 75.

göndermeler, anıştırmalar ve pastişlerle desteklenmiştir. Bireyin sosyal hayat içindeki yerini belirlemesinde ve kendini gerçekleştirmesinde üstüne düşeni yapmayan aile ve eğitim kurumlarının eleştirisinde özellikle Erich Fromm, Sigmund Freud, Cemil Meriç gibi referanslara başvurulmuştur.

Romanda, müslümanın diyenin İslamiyet'i, doğuranın diyenin anneliği, Türkiye Cumhuriyet'i vatandaşının diyenin Türk önderini, öğretmenim diyenin eğitimi, yöneticim diyenin halkını, insanın diyenin insanlık vasıflarını bilmediği yani en çok bilinmesi gereken bilgi ve kavramların ulaşılması zor efsanevi bir mekâna gönderildiğinin eleştirisi, Kaf Dağı metaforuyla vurgulanmaktadır. Bu anlamda İşkenceci romanının, referans kişilere ve eserlerine yapılan göndermelerle metinlerarası ilişkiler açısından yoğun bir inceleme alanına sahip olduğu görülmektedir.

Kaynakça

Aka Erdem, Nilüfer. (2016). Özne-İktidar İlişkisi Bağlamında Alev Alatlının Romanlarının İncelenmesi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ardahan.

Aktulum, Kubilay. (2000). Metinler arası ilişkiler, Ankara: Öteki Yayınevi.

Alatlı, Alev. (2009). İşkenceci, Everest Yayınları, İstanbul.

Alfaro, María Jesús Martínez. (1996). "Intertextuality: Origins And Development Of The Concept", Atlantis Vol. 18, No. ½, pp. (268-285), s. 272.

Arıcı, Oğuz. (2006). Epik Tiyatro ve Gestus Kavramı Üzerine, Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi XVIII, İstanbul, sayı: 18, s.89.

Banarlı, Nihad Sami. (1983). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Bloom, Harold. (2008). Etkilenme Endişesi Bir Şiir Teorisi, (Çeviren: Okan N. Çiftci), İstanbul: Metis Eleştiri Yayınları.

Campbell, Joseph. (2008). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çeviren: Sabri Gürses, İthaki Yayınları, İstanbul.

Can, Şefik. (1994). Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

De Landa, Manuel. (2000). "Linguistik History 1000- 1700 A.D.", A Thousand Years Of Nonlinear History. New York: Zone Books.

Foucault, Michel. (1979). "What Is an Author?", In Textual Strategies: Perspectives in Post-Structuralist Criticism. Ithaca: Cornell University Press.

Fromm, Erich. (1990). Sevgi ve Şiddetin Kaynağı, Çevirenler: Yurdanur Salman-Nalan İçten, Panel Yayınları, İstanbul.

Fromm, Erich. (1991). Freud'un Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları, Çeviren: Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul.

Fromm, Erich. (1996). Özgürlükten Kaçış, Çeviren: Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, İstanbul.

- Fromm, Erich. (2004). Barışın Tekniği ve Stratejisi, Çevirenler: Fevzi Emir, Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- Genette, Gerard. (1997). Palempsest, London: University of Nebraska Press.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. (1953). Şeyh Galip, Varlık Yayınevi, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri. (2016). Acımak, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Hans- George Ruprecht, (Akt: Plett, Heinrich H.). (1991). Intertextuality, New York: Walter de Gruyter Press.
- Harlow, H. F. The Nature of Love. American Psychologist, 1958, 13, 673-685.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. (2016). Ankara, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karl Marx, Kapital Cilt 1(2003) Cilt 2 (2004) Cilt 3 (2004), Çeviren: Alaattin Bilgili, Eriş Yayınları.
- Kojève, Alaxandre. (2001). Hegel Felsefesine Giriş, YKY yayınları, çeviren: Selahattin Hilav, İstanbul.
- Kristeva, Julia. (1980). “The Bundled text” Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art, New York: Columbia University Press.
- Lenny van Rosmalen, René van der Veer, Frank CP van der Horst “The Nature of Love: Harlow, Bowlby and Bettelheim on affectionless mothers”, History of Psychiatry 2020, Vol. 31(2) 227 –231)
- Meriç, Cemil. (1999). Sosyoloji Notları ve Konferanslar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Meriç, Cemil. (2005). Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Meriç, Cemil. (2012). Umrandan Uygurlığa, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Namık Kemal. (2008). Cezmi, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Ögel, Bahattin. (2012). Türk Mitolojisi 1, Çeviri: Recep Özbay, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Peltt, Heinrich. (1991). Intertextuality Research in Text Teory, New York: Walter de Gruyter Press.
- Riffaterre, Michael. (1994). “Intertextuality vs. Hypertextuality” New Literary History, Vol. 25, No. 4, 25th Anniversary Issue, pp: 779-788 (s.786).
- Scott, George Ryley. (2003). İşkencenin Tarihi, Çeviren: Hamide Koyukan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2001). 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitapevi, İstanbul.
- TDK- Büyük Türkçe Sözlük-Tek Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Uludağ, Mehmet Emin. (2014). Üç Devrin Yol Ayrımında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Akademik Kitaplar, İstanbul.
- <https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/> Cilt 5, s.391.
- <https://kuran.divanet.gov.tr/tefsir/Araf-suresi/1133/179-ayet-tefsiri>

[-https://kuran.divanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/37/30-ayet-tefsiri.](https://kuran.divanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/37/30-ayet-tefsiri)

[-https://kuran.divanet.gov.tr/tefsir/Maide-suresi/714/45-ayet-tefsiri](https://kuran.divanet.gov.tr/tefsir/Maide-suresi/714/45-ayet-tefsiri)

[-https://kuran.divanet.gov.tr/tefsir/Yasin-suresi/3716/10-11-ayet-tefsiri.](https://kuran.divanet.gov.tr/tefsir/Yasin-suresi/3716/10-11-ayet-tefsiri)

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.